

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Adéla Horáková, DiS.

Aktuální otázky bilingvní výchovy v rodině

Current Issues in Family Bilingual Education

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Tereze Komárkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její ochotu, cenné rady a čas. Dále bych tímto chtěla vyjádřit poděkování všem participantům, za jejich přínos pro empirickou část této diplomové práce. V neposlední řadě patří velké poděkování mé rodině a přátelům.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. května 2024

Adéla Horáková

Klíčová slova

Bilingvismus, vývoj řeči, mateřský jazyk, dominantní jazyk, bilingvální osvojování jazyků, bilingvní mluvčí, lingvisticky smíšená rodina, metody bilingvní výchovy

Keywords

Bilingualism, speech development, mother language, dominant language, bilingual language acquisition, bilingual speaker, linguistically mixed family, methods of bilingual education.

Abstrakt

Tématem této diplomové práce je: „Aktuální otázky bilingvní výchovy v rodině“.

V teoretické části práce blíže seznamuji čtenáře s problematikou bilingvismu. Podrobněji se zaměřuji na vnější a vnitřní podmínky osvojování řeči. Na jazyková i kulturní specifika a druhy bilingvismu. Věnuji se lingvisticky smíšeným rodinám, metodám bilingvní výchovy a možným komunikačním překážkám v druhém jazyce. Na závěr představuji konkrétní organizaci, která podporuje děti v bilingvismu a ve které je prováděn výzkum.

Diplomová práce je založena na kvalitativní výzkumné strategii. Praktická část využívá strategii polostrukturovaného rozhovoru. Hlavním cílem empirické části je zjistit, jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů. Výzkumná část vychází ze zkušeností rodičů, kteří vychovávají děti aktivně k bilingvismu.

Práce poukazuje na to, že bilingvismus není automatická záležitost, ale vyžaduje určité podmínky, zejména strategickou výchovu v rodině. V praxi lze práci uplatnit jako inspiraci a podporu rodičům, kteří tvoří lingvisticky smíšenou rodinu, nebo jejím příbuzným. Práce může vést také k zamyšlení pro pedagogické pracovníky v českém školství, zabývající se danou problematikou.

Abstract

The topic of this thesis is: " Current Issues in Family Bilingual Education".

In the theoretical part of the thesis, I provide readers with an overview of the issue of bilingualism. I focus in more detail on the external and internal conditions of language acquisition. I delve into linguistic and cultural specifics and types of bilingualism. I address linguistically mixed families, methods of bilingual education, and potential communication barriers in the second language. Finally, I introduce a specific organization supporting children in bilingualism, where research is conducted.

The thesis is based on a qualitative research strategy. The practical part utilizes a semi-structured interview strategy. The main goal of the empirical section is to ascertain the proven methods of bilingual education in the families of the respondents. The research part is based on the experiences of parents actively raising children in bilingualism.

The thesis highlights that bilingualism is not automatic, but requires certain conditions, particularly strategic education within the family. In practice, the thesis can serve as inspiration and support for parents forming linguistically mixed families or their relatives. It may also prompt reflection for educational professionals in the Czech educational system dealing with this issue.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. Jazyk a komunikace	11
1.1 Mateřský a dominantní jazyk	13
1.2 Vývoj řeči a osvojování jazyka	15
1.2.1 Bilingvní osvojování jazyků.....	18
2. Bilingvismus.....	20
2.1 Vymezení pojmu bilingvismus a definice pojmu bilingvní mluvčí	20
2.2 Základní rozdělení a druhy bilingvismu.....	22
2.3 Jazyková a kulturní specifika bilingvismu	25
3. Rodina a lingvisticky smíšená rodina.....	29
3.1 Typy lingvisticky smíšených rodin	31
4. Zásady a metody bilingvní výchovy v rodině	34
4.1 Metoda OPOL – Jedna osoba – jeden jazyk	36
4.2 Metoda místa a času a metoda minoritní jazyk doma	38
4.3 Metoda 2P2L – Dvě osoby – dva jazyky	39
4.4 Fantiniho pravidlo a umělý bilingvismus.....	40
4.5 Překážky v bilingvní výchově a podpůrné náležitosti.....	41
5. Česká škola ve Skotsku	44
PRAKTICKÁ ČÁST	46
6. Cíl výzkumného šetření.....	46
6.1 Otázky výzkumného šetření	46
6.2 Metodické ukotvení výzkumného šetření	48
6.3 Časový harmonogram výzkumného šetření	50
6.4 Výběr účastníků výzkumu.....	51
6.5 Popis realizace výzkumného šetření	52
7. Výsledky výzkumného šetření a jejich interpretace.....	54
7.1 Výsledky a interpretace provedených rozhovorů.....	54
7.2 Interpretace výzkumných otázek.....	59
7.3 Limity výzkumného šetření.....	60

8. Diskuse	61
9. ZAVĚR.....	65
10. Summary	67
11. ZDROJE INFORMACÍ.....	69
Knižní zdroje	69
Zahraniční knižní zdroje.....	71
Internetové a další zdroje	73
12. SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	
13. PŘÍLOHY	
Příloha 1. Tazatelské otázky polostrukturovaného rozhovoru	
Příloha 2. Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru	
Příloha 3. Vyplněný pracovní list z výuky češtiny dítěte jednoho z rodičů	
Příloha 4. Ukázka z doslovného přepisu rozhovoru a kódování	

ÚVOD

Diplomová práce s názvem „Aktuální otázky bilingvní výchovy v rodině“ se zaměřuje na bilingvismus, lingvisticky smíšené rodiny, aktuální tematiku a strategie bilingvní výchovy v rodině. Práce je koncipována teoreticko-empiricky.

V teoretické části se nejprve věnuji základním lingvistickým otázkám, které považuji za důležité k uchopení problematiky bilingvismu. Prvně se potýkám s tématy jako jsou pojetí jazyka, komunikace, věnuji se pojmům mateřský a dominantní jazyk i dalším základním psycholingvistickým otázkám. Pokračuji k vývoji řeči a osvojování jazyka, které popisují systematicky dle fází z vývojové psychologie. Dále přistupuji k samotnému bilingvismu, jeho definicím, druhům a jazykovým i kulturním specifikacím. V následující kapitole se ponořuji hlouběji do tématu lingvisticky smíšených rodin a otevírám stěžejní téma metody bilingvní výchovy a zásady pro funkčnost zvolených metod. Neopomím ani otázky překážek ve dvojjazyčné výchově a vhodných podpůrných náležitostí mimo systematickou výchovu v rodině jako je např. postoj společnosti a školních institucí majoritního jazyka země, kde konkrétní rodina trvale žije. Závěrem teoretické části popisují organizaci Českou školu ve Skotsku, kam dochází děti rodičů, kteří se rozhodli vychovávat své potomky aktivně k bilingvismu a kde také provádím výzkumné šetření.

Cílem této diplomové práce je zjistit, jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů a poukázat na to, že bilingvismus není automatická záležitost. V praktické části byla k výzkumnému šetření zvolena kvalitativní výzkumná strategie s využitím techniky polostrukturovaného rozhovoru. Respondent je vždy jeden z rodičů, který vychovává své dítě aktivně k bilingvismu. Participanti byli vybráni dle rodinného modelu: jeden z rodičů je rodilý anglicky mluvčí, druhý z páru je rodilý česky mluvčí. Dítě, nebo děti se páru narodily ve Velké Británii a plní požadavky britské povinné školní docházky. V druhé situaci se jedná o dva rodilé Čechy žijící v UK, jejichž dítě nebo děti se narodily v Anglii a plní požadavky britské povinné školní docházky.

Vybrala jsem rodiče, kteří se sdružují v organizaci Česká škola ve Skotsku, která podporuje výuku českého jazyka v zahraničí, a to za účelem systematické motivace těchto rodičů. Domnívám se, že tento model lze aplikovat i v obdobných situacích v České republice, kde lingvisticky smíšené rodiny a cizinci, kteří se rozhodnou založit rodinu na našem území již nejsou výjimkou. Zároveň si uvědomuji, že pokud jsou respondenti vybráni pouze z úzké

skupiny, mohou být výsledky empirického šetření zkreslené, proto jsem na závěr praktické části zařadila kapitolu o limitech výzkumného práce.

Před několika lety jsem během svého pobytu ve Skotsku sama působila v organizaci Česká škola. Zde jsem prvně zjistila, že bilingvismus není přirozená záležitost. Do té doby jsem předpokládala, že u dětí lingvisticky smíšeného páru či u potomků dvou Čechů žijících v zahraničí je užívání obou jazyků přirozený proces, který nevyžaduje systematickou výchovu. Při práci s těmito dětmi jsem zaznamenala diametrálně rozdílnou úroveň ovládní češtiny jako druhého jazyka. Někteří jedinci měli výbornou produktovou jazykovou úroveň a někteří naopak měli problém i s porozuměním řeči. Tento fakt mě vedl k bližšímu zkoumání bilingvismu a k výběru tématu této diplomové práce, ve které se snažím problematiku zmapovat.

Aktuální otázky bilingvní výchovy v rodině vnímám jako složitou a v dnešní době velmi dynamicky se rozvíjející tematiku. Domnívám se, že se případy dvojjazyčných rodin, či umělé výchovy k bilingvismu budou stále rozšiřovat.

V praxi lze práci uplatnit jako inspiraci a podporu rodičům, kteří tvoří lingvisticky smíšenou rodinu, nebo jejím příbuzným například prarodičům. Práce může vést také k zamyšlení pro pedagogické pracovníky v českém školství, zabývajících se danou problematikou.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Jazyk a komunikace

Jazyk lze obecně považovat za soubor znaků sloužící ke komunikaci. Lidé jej užívají pro udržování vzájemného kontaktu, k výměně informací a regulaci vlastního chování. Zároveň je nástrojem myšlení a jedinečným rysem naší kulturní identity. Český jazykovědec František Čermák přidává do definice další složky.

Jazyk vymezuje jako systém a prostředek sloužící především k základní lidské komunikaci. Považuje jej také za uložený systém jednotek, pravidel, modelů a konvenčních kolektivních norem k tvorbě promluv.¹

Výzkumem jazyka se zabývá vědecký obor lingvistika, který se konstituoval na přelomu 18. a 19. století. Filologie pak zkoumá jazyk, nebo skupiny navzájem spjatých jazyků ve spojení s literaturou, kulturou a historií dané řeči. Bilingvismem a bilingvním osvojováním řeči se zabývá vědní obor psycholingvistika, hlouběji bádá v této problematice obor psycholingvistika bilingvismu. Psycholingvistika je hraniční disciplína, která zkoumá vliv psychologických a neurologických faktorů na řeč a komunikaci. Dále procesem osvojováním řeči dítěte, vztahy mezi myšlením a řečí, nebo kódováním a dekódováním jazykového sdělení. Výsledky empirických výzkumů mají praktické uplatnění právě například při řešení problému bilingvismu.

Jeden ze základních důvodů, proč se zaměřujeme na smýšlení o jazyku a jeho zkoumání, je vysvětlení různosti a podobnosti řeči jako takové. „V naší kultuře byl tradičním zdrojem pro vysvětlení různosti jazyků biblický mýtus o babylonské věži a jazykovém zmatení, které způsobilo, že zmizel původní jazyk, jenž byl jednotný a dokonalý. Novým a vědecky podloženým vysvětlením se stal poukaz na to, že různé jazyky mají společné východisko (prajazyk), který je bází pro podobnost, a odlišily se od sebe divergentním (rozbíhavým) vývojem.“² Jazyky se postupným historickým rozvojem rozvětvily na dva základní rozdílné proudy – Indoevropské a Neindoevropské. Další větvení odpovídá podskupinám, do kterých

¹MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014, strana 9. ISBN 978–80–246–2640-6.

²MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014, strana 29. ISBN 978–80–246–2640-6.

řadíme podobné jazyky (např. baltské, germánské, italické, nebo slovanské) a nakonec se dostáváme k jednotlivým jedinečným jazykům. Lingvisté uvádí, že jich lidstvo aktuálně používá nejméně pět tisíc. Přesné číslo nelze určit z důvodu často nejasné hranice mezi jazykem a dialektem.

Slovo komunikace vychází z latinského slova *communicatio*. Etymologie, obor lingvistiky zkoumající původ slov uvádí, že slovo komunikace bylo v původním rozumění širší, než jak jej chápeme dnes. „S odvoláním na latinský původ slova definoval Hausenblas (1971) komunikaci široce jako obcování lidí, společné podílení se na nějaké činnosti ve vzájemném kontaktu. Nikoli tedy jen proudění informace, ale i podílení se na celku komunikace a na povaze či dopadu zprávy třeba jen tím, že jsme přítomni.“³ Dá se říci, že při komunikaci nejen sdělujeme, přijímáme informace, ale také sdílíme. Komunikací můžeme formovat sami sebe i druhého člověka.

Základní rozdělení komunikace je na verbální, tedy komunikace slovem a písmem a neverbální. Do neverbální řeči řadíme, mimiku, oční kontakt, gesta i pozici celého těla. Během komunikace se v cizím prostředí můžeme dostat do jazykového kontaktu, kdy jazykový kontakt je situace, ve které se na jednom místě ve stejný čas užívá více než jeden jazyk. Důležitá je v tomto případě nejen mluvená komunikace, ale také právě ta neverbální, která se liší s ohledem na řeč i danou kulturu.

Pokud komunikujeme s člověkem jiné národnosti, dostáváme se do konfrontace s odlišnými hodnotami a způsobem sdělování informací. Některé nonverbální signály vysílané během hovoru např. rozšíření zorniček, pohyb obočí, nebo úsměv, jsou všem lidem srozumitelné, bez ohledu na jejich socio-kulturní původ. Jiným typem signálů jsou úmyslná gesta, která nahrazují význam konkrétního slova nebo výraz. Tyto posunky fungují podobně jako cizí jazyk, význam, který danému gestu připisujeme, se může zásadně lišit od významu, který mu připisuje náš cizojazyčný komunikační partner.⁴

³VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2009, strana 25. ISBN 978-80-7367-387-1.

⁴Inkluzivní škola: *Efektivní komunikace v interkulturním prostředí*. Online. 2017. Dostupné z: https://cloud.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/publications_12_1.pdf [cit. 2023-12-08]

1.1 Mateřský a dominantní jazyk

Opakem bilingvismu – dvojjazyčnosti – je pojem monolingvismus – jednojazyčnost. Pokud mluvíme o vícejazyčnosti, tedy o jedinci, který aktivně užívá více než dva cizí jazyky, odborná literatura v tomto případě častěji užívá přesnější pojem – multilingvismus.

S monolingvismem zásadně souvisí pojem mateřský jazyk. Mateřský jazyk je ten, který si jedinec osvojuje jako první, ovládá ho nejlépe, má k němu nejužší vztah. Bilingvista jej používá jako dominantní.

Psycholingvista Filip Smolík říká, že

podle rytmu a melodie poznají mateřský jazyk děti již v děloze matky.⁵ Osvojování mateřského jazyka je u jedinců přirozený proces. Jedná se o postupné získávání jazykových dovedností a komunikačních schopností. Už při prvních předřečových projevech jako je pláč, či žvatláni je znatelný vztah novorozence k mateřštině. Výzkumy, které se zaměřují na rozdíly mezi projevy dětí z různého jazykového prostředí zjistily, že tóny pláče se liší podle intonace v rodném jazyce.

Základní otázkou osvojování si jazyka je, zda se jedná o získávání řečové schopnosti vrozenými mechanismy, nebo jej spouští sociální interakce. Představitele přístupu, který považuje jazyk výhradně za produkt učení je možné uvést například B. F. Skinnera, který zdůrazňoval behaviorální principy. Představitelem druhého přístupu, který klade důraz na vrozené předpoklady pro řečový vývoj, je Noam Chomsky s jeho generativistickou teorií. Tato teorie zdůrazňuje existenci vrozených předpokladů, které umožňují lidskému mozku porozumět a produkovat složitou strukturu řeči. Chomského přístup zdůrazňuje, že lidský mozek má vrozenou schopnost porozumět určitým gramatickým pravidlům a principům, které jsou základem pro konstrukci vět a výrazů. Tato teorie podněcuje diskusi o tom, jak genetické faktory ovlivňují vývoj lidské řeči a jakým způsobem jsou zakotveny v našem biologickém dědictví.

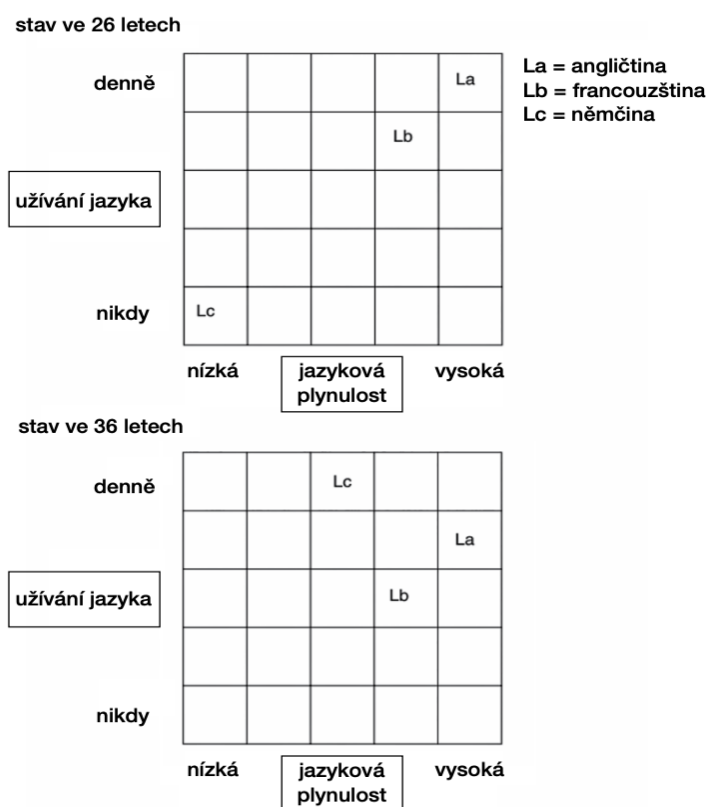
Odborníci aktuálně ve většině případů zastávají názor, že se jedná o kombinaci biologických předpokladů dítěte a podněty z okolí. „Jinak řečeno, velmi záleží nejen na předpokladech dítěte (jeho schopnosti adekvátně vnímat, soustředit se, zaměřit pozornost správným směrem), ale též

⁵Magazín *Akademie věd České republiky*. Online. 2020, roč. 2020, č. 2., strana 33. Dostupné z: <https://pdf.avcr.cz/A/2020-02/#page=32> [cit. 2023-12-13]

na přiměřeně bohatých a pestrých podnětech z prostředí.“⁶ Zdravé dítě bez neurologických a vývojových problémů by mělo být schopné si osvojit jeden jazyk na úrovni roditelého mluvčího bez cíleného studia.

Dominantním jazykem označujeme ten, který bilingvní jedinec ovládá lépe. Dominance odkazuje u bilingvního dítěte na úroveň jeho jazykových dovedností. Dominance jazyka se však může v průběhu života měnit. Vyváženým bilingvním mluvčím stačí, pokud se dostanou do prostředí jednoho z osvojených jazyků a dominance se obrátí.

Na obrázku níže je zachycen příklad změny u bilingvního mluvčího po deseti letech jeho života. Používání jazyka je zobrazeno na svislé ose a jazyková plynulost na ose vodorovné:

Obrázek 1 změna dominance jazyků během života⁷

⁶SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>. [cit. 2024-02-14]

⁷GROSJEAN, François a LI, Ping. *Psycholingvistika bilingvismu*. Přeložil Jan CHROMÝ. Lingvistika (Karolinum). Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, strana 18. ISBN 978-80-246-3641-2.

1.2 Vývoj řeči a osvojování jazyka

Vývojem řeči se zabývají mnozí odborníci jako psychologové, neurologové i psycholingvisté. Například známý psycholog Piaget rozdělval dětskou řeč na dvě skupiny. „První je tzv. egocentrická řeč a ta druhá je tzv. socializovaná řeč. Egocentrická řeč neslouží ke sdělování a neplní komunikační funkci. Je to řeč pro sebe, která nebere v úvahu hledisko druhého. Je především řečí dítěte o sobě, při které se snaží být středem pozornosti. Jde spíše o monolog a dítě příliš nezajímá, zda ho ostatní poslouchají. Socializovaná řeč se vyznačuje tím, že jejím prostřednictvím dítě sděluje myšlenky ostatním. Dle Piageta platí následující schéma vývoje řeči: mimojazykové autistické myšlení – egocentrická řeč a egocentrické myšlení - socializovaná řeč a logické myšlení.“⁸

U jedince začíná samotný vývoj jazykových schopností a komunikačních dovedností v novorozeneckém a kojeneckém věku a je úzce spjat s vývojem dalších oblastí, zejména pak s rozvojem sluchu a paměti. Vývoj komunikačních dovedností se může měnit s ohledem na řeč, ve které probíhá. Osvojení složitějšího jazyka může být pro dětskou populaci těžší a vývoj probíhá pomaleji. U jedince mohou mít negativní vliv na individuální rozvoj vnější a vnitřní faktory jako např. nepodnětné prostředí, či porucha sluchu.

První hlasové podněty zachycuje plod již v prenatalním období. Zhruba od pátého měsíce těhotenství matky reaguje na zvuky především z mateřského těla např. na tlukot srdce. V šestém měsíci zpravidla nenarozený jedinec slyší zvuky vnějšího prostředí. Kolem osmého měsíce se dokončuje vývoj středního ucha i příslušných mozkových center a plod začne vnímat různé podněty, např. intonaci mateřského hlasu.

Podle Vágnerové lze vývoj řeči v prvních měsících postnatálního období rozdělit na předřečovou fázi a počátek jazykových kompetencí. Od narození do osmého měsíce se rozvíjí schopnost rozlišovat a tvořit základní řečové zvuky. „Fonetický sluch má své citlivé období právě v kojeneckém věku. Specifická zkušenost s mateřským jazykem vede k diferenciaci jeho rozvoje.“⁹ Citlivost fonetického sluchu ubývá postupným osvojováním řeči. Pro porozumění mluveného projevu je důležité také uvědomění si rozdílu v intonaci. První náznaky porozumění

⁸SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>. [cit. 2023-12-20]

⁹VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012, strana 94. ISBN 978-80-246-2153-1.

verbálního sdělení jsou mezi osmým a desátým měsícem života dítěte. V této etapě začínají chápat základní slovíčka jako svoje jméno, dej, ne, apod.

Předřečovou aktivitu Vágnerová rozděluje na křik, žvatlání a broukání. Zhruba v prvním roce života pak začínají kojenci používat první slova a neverbální gesta.¹⁰

Langmeier a Krejčířová ve své publikaci uvádí, že prvním komunikačním prostředkem novorozence je pláč. Dítě se rychle učí brekem přivolat pozornost matky. Kolem třetího měsíce života jedince pláč a křik zpravidla pomalu ustupuje a dítě začíná tvořit první hlásky a kolem osmého měsíce můžeme u většiny dětí pozorovat broukání.¹¹ Důležitým aspektem v oblasti neverbální komunikace je synchronizace očního kontaktu mezi matkou a dítětem. Už od narození dítěte matka intuitivně zachycuje pohled potomka a reaguje na něj.

K rozhodujícímu pokroku v oblasti řeči dochází v batolecím období a kolem druhého roku života začíná urychlený nárůst slovníku. V tomto období je matka nebo pečující osoba tzv. tlumočnickem, který pomáhá symbolickou řeč převádět do znakové. „Děti nepřecházejí ke dvouslovným výpovědím tak rychle, jak by se dalo očekávat. Nejprve si musí uvědomit, že přidávání dalších slov zlepší komunikaci, např. „bolesti břicha“ je výhodnější a účinnější než „bolí“ nebo „břicho“.¹² Na jazyk nahlížíme z hlediska obsahu, formy a způsobu využití. První čtyři roky života člověka jsou považovány za fázi senzitivní pro osvojení gramatiky, její základní znalost umožňuje variabilitu verbálního vyjádření. Děti nejprve používají holofráze, mezi druhým a třetím rokem nastává období úplných vět. „Tříleté děti začínají používat souvětí, která vyjadřují adiktivní vztah, časovou následnost a současnost, podmínku i příčinou souvislost, i když tak činí leckdy nepřesně.“¹³

Během předškolního období se řeč běžně značně zdokonalí a postupně začnou být znatelné i pokroky ve zpětné vazbě. Předškoláci se hodně ptají. Z formulace otázek vyplývá, jakým způsobem uvažují. Mluvené slovo se zdokonaluje ve formě i obsahu. „Z hlediska rozvoje poznávacích procesů je důležitý vývoj tzv. egocentrické řeči, která není primárně určena pro

¹⁰VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012, strana 98. ISBN 978-80-246-2153-1.

¹¹LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006, strana 53. a 54. ISBN 978-80-247-1284-0.

¹²STEINBERG, Danny D. a SCIARINI, Natalia V. *An Introduction to Psycholinguistics*. Second edition. Great Britain: Edinburgh Gate, 2006, strana 8. ISBN 978-0-582-50575-9.

¹³VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012, strana 137. ISBN 978-80-246-2153-1.

jinou osobu a bývá spojena s proměnou myšlení. (Verbální projev batolete ještě nebyl tak diferencovaný). Děti se nejprve naučí rozlišovat různé řečové funkce a teprve pak, v souvislosti s jejich zaměřením, se začne měnit struktura jejich projevu. Řeč určená pro sebe bude mít jiný obsah a formu, než má verbální sdělení určené někomu jinému.¹⁴ Osvojit si jazyk na úrovni mateřského lze podle vědeckých předpokladů jen v dětském věku.

Vnímavost je k řeči v této fázi života nejvyšší. Kolem pátého roku věku dítěte se zejména schopnost napodobení zvuku cizího jazyka výrazně snižuje.¹⁵

Při nástupu do školy má dítě zpravidla potřebné jazykové dovednosti a dostatečnou slovní zásobu. Rozumí sdělení a je schopné mluvit o běžných věcech. Řeč se v tomto období zdokonaluje a rozvíjí se do složitých a vzájemně propojených forem. „Počet slov, které dítě v této době aktivně užívá nebo jim alespoň pasivně rozumí, je už na začátku školní docházky značný a stále souvisle stoupá“¹⁶ Velikost slovní zásoby se liší dle jazyka, jedná se spíš vždy o hrubý odhad. U školáku nejde pouze o rozvoj slovní zásoby, ale také o hlubší poznání významu slov. Děti začínají chápat rozdílnost slov, hledat synonyma, osvojovat si gramatiku apod. „Ve školním věku se vytváří metalingvistické vědomí, které zahrnuje vědomosti a schopnosti uvažovat o jazyku. Jde o schopnost chápat příbuznost či podobnost určitých slov, vědomí, že se slova skládají z konkrétního počtu slabik a že je možné obměněním slovosledu zcela změnit význam sdělení.“¹⁷ Langmeier a Krejčířová také uvádí, že „další růst slovní zásoby je už zpravidla pomalý a závisí na vnějších podmínkách (je pochopitelně větší u studentů středních a vysokých škol).“¹⁸

Nejdynamičtěji dochází k rozvoji jazyka mezi druhým a třetím rokem života, v této fázi se tvoří základní slovní zásoba dítěte. Mezi druhým a pátým rokem si osvojí gramatiku a složitost větých konstrukcí se dále rozvíjí. V adolescentním věku, zhruba kolem 12. roku dítěte dochází

¹⁴VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, strana 143. ISBN 978-80-246-4961-0.

¹⁵Magazín *Akademie věd České republiky*. Online. 2020, roč. 2020, č. 2., strana 34. Dostupné z: <https://pdf.avcr.cz/A/2020-02/#page=34> [cit. 2023-12-13].

¹⁶LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006., strana 122. ISBN:978-80-247-1284-0.

¹⁷VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, strana 244. ISBN 978-80-246-4961-0.

¹⁸LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006, strana 123. ISBN 978-80-247-1284-0.

z velké pravděpodobnosti ke ztrátě schopnosti osvojit si mateřský jazyk na úrovni rodilého mluvčího. Tento fakt dokládají příklady dětí týraných a zanedbávaných.

Osvojování jazyka je celoživotní proces, který však pubertou nekončí. Dospělí jedinec si dále osvojuje komunikační normy typické pro různá prostředí, rozšiřuje je dalším studiem, obohacuje slovní zásobu a setkává se s periferními gramatickými jevy. Jazyková kompetence se dále zvyšuje.¹⁹

1.2.1 Bilingvní osvojování jazyků

Bilingvní jedinci procházejí stejnými stádii vývoje jazyka i přibližně ve stejnou dobu, osvojování jazyků se však liší. Rozdílem může být fakt, že řečový vývoj v obou či ve více jazycích neprobíhá zároveň. Případy, kdy jsou oba jazyky vyvinuty zcela rovnoměrně a zároveň se vyvíjejí ve stejnou dobu je velmi vzácný jev. Jedná se o tzv. vyvážený bilingvismus. Obvyklé naopak je, že jeden z jazyků u jedince převládá. Tento typ se nazývá dominantní bilingvismus. Rozlišuje se bilingvismus souběžný či následný podle toho, zda si dítě oba jazyky osvojovalo najednou, či druhý jazyk přibyl později. Pokud byl druhý jazyk osvojen později, bývá to označováno jako diglotismus.

Odborníci se také zabývali a stále zabývají otázkou, zda má vícejazyčnost negativní dopad na řečový vývoj dítěte. „V současnosti převládá u odborné veřejnosti názor, že bilingvismus má většinou kladný vliv na kognitivní vývoj jedince. Pokud si dítě osvojí více než jeden jazyk, učí se lépe i další jazyky. Jedná se o bilingvismus sčítací (adiktivní). Je pravda, že děti osvojující si dva jazykové systémy začínají mluvit později a zpočátku míchají slova z obou jazyků, takže rodiče mohou být vyděšeni, že dítě nebude mluvit správně ani jedním jazykem. Tato fáze je ale brzy překonána a jazykový vývoj dítěte je spíše obohacen než limitován, dítě získává širší kulturní povědomí.“²⁰

V ojedinělých případech, například pokud jsou u dítěte zjištěny problémy neurologického spektra, může být bilingvní výchova vyhodnocena jako nevhodná.

Pokud se podíváme na kognitivní procesy při bilingvním osvojování jazyků, výzkumy ukazují, že reprodukce řeči u bilingvních mluvčích je velmi dynamický proces. Jazyky, které jednotlivec zná, mohou být při komunikaci aktivovány do jisté míry, což má vliv i na mentální procesy,

¹⁹CHEJNOVÁ, Pavla. *Jazykový vývoj u dítěte*. Online. Praha: Code Creator, 2016. ISBN 978-80-88176-06-0. Dostupné z: <https://ecuni.publi.cz/book/462-jazykovy-vyvoj-ditete>. [cit. 2023-11-28].

²⁰CHEJNOVÁ, Pavla. *Jazykový vývoj u dítěte*. Online. Praha: Code Creator, 2016. ISBN 978-80-88176-06-0. Dostupné z: <https://ecuni.publi.cz/book/462-jazykovy-vyvoj-ditete>. [cit. 2023-11-29].

může docházet i k míšení řeči. Proto se stává, že si některé děti zpočátku pletou slova. Přepínání mezi jazyky vyžaduje nějaký čas, nejen ze strany obsahové, ale také fonetické. Jiné výzkumy dodávají, že přepínání mezi řeči sice vyžaduje čas, ale v přirozeném rozhovoru se to většinou neprojeví.

Další specifikace v bilingvním osvojování jazyků nastává v případě učení se psaní a četby. Bilingvní pisatelé, kteří píší ve svém nedominantním jazyce, se musí vyrovnávat s dalšími jazykovými omezeními např. s omezenou slovní zásobou nebo gramatikou. Věnují tak více času formulaci textu. Četba je výsledkem aktivační dynamiky paměťových jednotek v oblasti dlouhodobé paměti. Většina slov má několik významů, který musí čtenář rozklíčovat dle kontextu. „Když se badatelé snažili zjistit, zda je rozpoznání slova jazykově selektivní, či neselektivní, zaměřovali se často na vliv formální či významové blízkosti slov v různých jazycích bilingvního mluvčího. V experimentech se přitom typicky využívaly tři typy podnětů: mezijazykové homografy, mezijazykové sousedé a kognáty. Mezijazykové homografy jsou slova, která existují ve dvou jazycích, ale mají zcela odlišný význam. Jinými slovy, jde o slova dvou jazyků, která sdílejí formu, ale nikoliv význam. Je to svým způsobem podobné jako homonyma v jednom určitém jazyce (např. bank v angličtině znamená buď ‚banka‘, anebo ‚břeh‘).“²¹

²¹GROSJEAN, François a LI, Ping. *Psycholingvistika bilingvismu*. Přeložil Jan CHROMÝ. Lingvistika (Karolinum). Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, strana 86. ISBN 978-80-246-3641-2.

2. Bilingvismus

2.1 Vymezení pojmu bilingvismus a definice pojmu

bilingvní mluvčí

Slovo bilingvismus pochází z latinského bilinguis (bi=dva, lingua=jazyk) a má množství různých a často rozporných definic. Ve většině případů je termín bilingvismus používán k označení dvojjazyčnosti. Někteří autoři používají pojem bilingvismus pro označení schopnosti užívat více než dva jazyky. Pro situace, kdy jedinec ovládá více než dva jazyky, je přesnější používat termín multilingvismus, přičemž by bilingvismus byl pouze jednou z jeho podskupin. Bilingvismus se tedy často chápe jako protiklad k pojmu monolingvismus, kdy jedinec ovládá pouze jeden jazyk. V odborné literatuře se také setkáváme s označením trilingvismus, tento termín je využíván v situacích, pokud člověk dokáže komunikovat efektivně ve třech různých jazycích.

„Jak lze definovat bilingvního člověka? Většina lidí by řekla, že na tuto otázku zná odpověď. Řekli by, že bilingvista je člověk, který umí mluvit dvěma jazyky. Definovat, kdo je a kdo není dvojjazyčný, je však obtížnější úkol, než se zdá.“²² Bilingvní jedinci mají různé úrovně jazykových schopností a dovedností, od pasivního porozumění po aktivní mluvení, psaní, čtení, až po znalost kultury v užívaném jazyce. Sebehodnocení člověka hraje rovněž důležitou roli v určování, zda se považuje za bilingvního. Bilingvismus je navíc dynamický proces, který se může měnit v čase a podle kontextu, přičemž jednotlivec může procházet různými úrovněmi bilingvismu, dokonce i ztrácet schopnosti v jednom z jazyků.

Psychologové Lenka Šulová a Štefan Bartanusz bilingvistu definují takto: „Dvojjazyčný jedinec je ten, který má možnost jednat ve dvou (či více) jazycích, v určitém bilingvním či monolingvním společenství podle sociokulturních nároků, komunikační kompetence, stejně jako individuálními kognitivními nároky vyžadovanými danou společností, na stejné úrovni jako rodilý mluvčí. Bilingvista má také možnost kladně se identifikovat s oběma komunitami nebo jenom s částí lingvistické skupiny a její kulturou. Ideálním představitelem bilingvního

²²BAKER, Colin a JONES, Sylvia Prys. *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Philadelphia, PA: Multilingual Matters, 1998, strana 2. ISBN 185359621.

jedince by byl z hlediska společnosti a jedince samého ten, kdo by byl schopen optimální realizace svého Já i sociální kompetence stejně dobře jako rodilý člen dané společnosti.“²³

Oproti tomu John Macnamara definoval dvojjazyčnost jako velmi široký pojem: „Bilingvní je každý jedinec, který má minimální kompetence alespoň v jedné ze čtyř jazykových dovedností, tj. poslech s porozuměním, mluvení, čtení a psaní v jiném než mateřském jazyce.“²⁴

Lingvista Leonard Bloomfield definoval bilingvismus velmi striktně: „Bilingvismus je znalost dvou jazyků na úrovni rodilého mluvčího“²⁵

Odborná publikace Psycholingvistika bilingvismu uvádí: „Často se nesprávně tvrdí, že bilingvní mluvčí jsou schopni mluvit dvěma jazyky plynule. Někteří k tomu ještě dodávají, že bilingvní mluvčí nemají cizinecký přízvuk v žádném jazyce, a jiní zase tvrdí, že bilingvní mluvčí si své jazyky osvojili již v dětství. V jistém smyslu se na bilingvní mluvčí nahlíží jako na dva monolingvní v jedné osobě. Ve skutečnosti však většina bilingvních mluvčích neovládá všechny své jazyky plynule, mnoho z nich má alespoň v jednom z jazyků cizinecký přízvuk a řada bilingvních mluvčích si osvojila některý či některé z jazyků až v období adolescence, či dokonce v dospělosti.“²⁶

Někteří autoři v definicích považují za nejdůležitější kritérium dvojjazyčnosti pravidelnost v používání. „Bilingvismus je střídavé užívání dvou nebo více jazyků jedním mluvčím.“²⁷

Italský psycholingvista Titone uvádí: „Bilingvismus je schopnost jednotlivce mluvit druhým jazykem a přitom sledovat koncepty a struktury tohoto jazyka spíše než parafrázovat svůj mateřský jazyk.“²⁸

²³Listy klinické logopedie: *Bilingvismus*. Online. 2017, roč. 2017, č.1., strana 3. ISSN 2570-6179. Dostupné z: <https://casopis.aklcr.cz/contents/lkl/2017/01.pdf> [cit. 2024-03-23].

²⁴BLANC, Michel H. A. *Bilinguality and Bilingualism*. Second edition. Cambridge University Press, 2000, strana 6. ISBN 0 52164843 2.

²⁵BLOOMFIELD, Leonard. *Language*. London: George Allen & Unwin, 1933, strana 59. ISBN 0044000162.

²⁶GROSJEAN, François a LI, Ping. *Psycholingvistika bilingvismu*. Přeložil Jan CHROMÝ. Lingvistika (Karolinum). Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. strana 17. ISBN 978-80-246-3641-2.

²⁷ DOSKOČILOVÁ, Kateřina. *Kolik řeči umíš?* Online. Univerzita Karlova: Ústav českého jazyk a teorie komunikace. Dostupné z: <http://old.ujtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikrecci.htm> [cit. 2024-03-25].

²⁸ BLANC, Michel H. A. *Bilinguality and Bilingualism*. Second edition. Cambridge University Press, 2000, strana 7. ISBN 0 52164843 2.

Základní otázkou tedy není, zda je někdo bilingvní, ale spíše jak moc je bilingvní. Každý jedinec může mít různé úrovně schopností v obou jazycích a způsoby, jakými tyto jazyky v daných situacích používá. Jedná se o složitý jev s mnoha rozměry.

2.2 Základní rozdělení a druhy bilingvismu

Bilingvismus lze rozdělit podle několika kritérií. Rozdělení bilingvismu do různých kategorií pomáhá tomuto tématu lépe porozumět. Existují faktory, které mohou úroveň bilingvismu ovlivňovat, jeden z příkladů je věk, ve kterém jedinec přišel s druhým jazykem do styku. Rozdělením bilingvismu podle níže uvedených kritérií pomáhá k lepšímu zkoumání jevů spojených s dvojjazyčností, jako je vývoj jazykových schopností, proces učení se jazyků, vliv bilingvismu na kognitivní i sociální funkce a další. Tyto kategorie také umožňují přizpůsobit strategie vzdělávání a podporu jednotlivců.

Základní dělení bilingvismu

- *Individuální bilingvismus*

Jedná se o situaci, kdy dvěma jazyky mluví jedinec.

- *Společenský bilingvismus*

Společenský bilingvismus je naopak situace, kdy na určitém geografickém území hovoří dvěma jazyky celá skupina obyvatel. Může se jednat například o pohraniční oblasti, nebo země s více úředními jazyky. Tento jev se v odborné literatuře objevuje pod pojmem diglosie. „V sociolingvistice se diglosie odkazuje na situaci, kdy ve stejné komunitě mluví lidé dvěma odlišnými jazykovými variantami. Bilingvní diglosie je specifickým typem diglosie, při kterém se jedna jazyková varianta používá k psaní a druhá k mluvení. Lidé, kteří jsou dialektičtí, mohou používat dva dialekty stejného jazyka v závislosti na prostředí nebo různých situacích, kde používají jeden jazyk nebo druhý. Termín "diglosie" (z řeckého slova pro "mluvení dvěma jazyky") byl poprvé použit v angličtině lingvistou Charlesem Fergusonem v roce 1959“.²⁹

²⁹NORDQUIST, Richard. *Diglossia in Sociolinguistics. Thought, Thought*. Online. Aug. 28,2020. Dostupné z: thoughtco.com/diglossia-language-varieties-1690392. [cit. 2023-11-29]

Druhy bilingvismu rozdělené podle věku, kdy dochází k osvojování jazyků

- *Simultánní neboli souběžný bilingvismus*

V případě souběžného bilingvismu dochází k akvizici obou jazyků již od narození, nebo ve velmi raném věku dítěte. Osvojování jazyků probíhá tedy souběžně.

- *Sukcesivní neboli následný bilingvismus*

Pokud si dítě osvojí nejdříve základní kompetence prvního jazyka a až poté se přidá další řeč, jedná se o tzv. sukcesivní neboli následný bilingvismus. Následný bilingvismus se dále dělí na *raný a pozdní bilingvismus*. U raného bilingvismu dochází k akvizici druhého jazyka ve fázi, kdy ještě není zcela ukončen řečový vývoj. O pozdní bilingvismus se jedná u osob, u kterých nastalo osvojení dalšího jazyka až po dokončení řečového vývoje.

Druhy bilingvismu rozdělené podle způsobu, jak si jedinec jazyk osvojuje

- *Primární neboli přirozený bilingvismus*

Jedná se o způsob osvojení jazyků v přirozeném prostředí. Pokud dítě pochází z lingvisticky smíšené rodiny, nebo se jedná rodinu, jejíž členové hovoří jazykem, který je odlišný od jazyka okolní většinové společnosti.

- *Sekundární neboli umělý bilingvismus*

Umělý bilingvismus je situace, kdy není jazyk osvojován v přirozeném prostředí. Dítě například navštěvuje bilingvní školu či školku, nebo jeden z rodičů na dítě mluví nerodným jazykem. Rodiče mohou také vytvářet domácí prostředí, ve kterém se druhý jazyk aktivně používá. To může zahrnovat čtení knih, sledování televize nebo poslech hudby v druhém jazyce.

Druhy bilingvismu rozdělené podle rovnováhy užívaných jazyků

- *vyvážený bilingvismus*

Vyvážený bilingvismus nastává, když jedinec ovládá oba jazyky na podobné úrovni, a to jak v mluvené, tak v psané formě. Osoba mluvící vyváženým bilingvismem může snadno přepínat mezi oběma jazyky a má stejnou míru pohodlí a schopnost vyjadřování v obou řečech.

- *dominantní bilingvismus*

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, bilingvista má obvykle jeden jazyk, který je dominantní. Jedinec s dominantním bilingvismem má jeden, kterým mluví plyněji a druhý jazyk, který používá méně často nebo na nižší úrovni komunikačních schopností a dovedností.

Druhy bilingvismu rozdělené podle úrovně ovládnání jazyka

- *Receptivní bilingvismus*

Receptivní bilingvismu jinak také nazývaný pasivní řečové dovednosti, zahrnuje poslech a čtení s porozuměním.

- *Produktivní bilingvismus*

Produktivní bilingvismus jinak také nazývaný aktivní řečové dovednosti, mezi které se řadí nejen ústní ale i písemný projev.

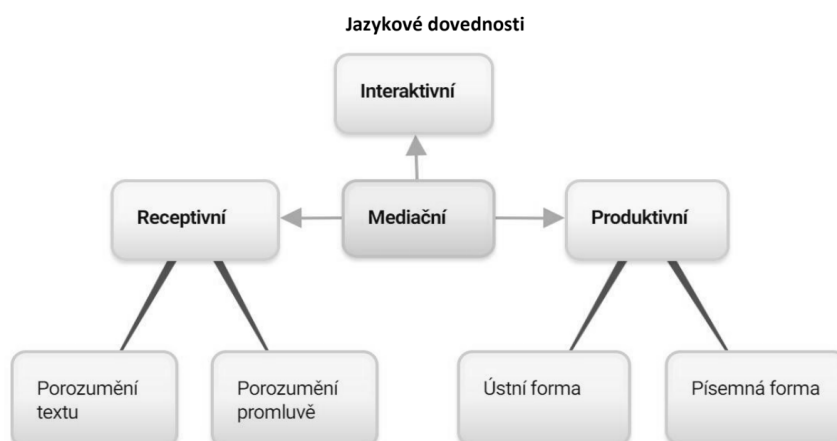
Zatímco receptivní bilingvismus se soustředí na schopnost porozumět jazyku, produktivní bilingvismus se zaměřuje na schopnost aktivně komunikovat. V praxi může jedinec kombinovat různé úrovně receptivního a produktivního bilingvismu v závislosti na zkušenostech a prostředí, ve kterém se pohybuje.

S receptivním a produktivním bilingválním užíváním jazyků souvisí *mediační a interaktivní* jazykové schopnosti jedince. „Interaktivní jazykové dovednosti – umožňují úspěšné zapojení do komunikace, jsou předpokladem efektivní spolupráce a dávají mluvčím možnost ovlivňovat se navzájem.“³⁰ Jedná se o vhodně vybrané jazykové prostředky, které korespondují se sociokulturním prostředím, ve kterém se komunikace odehrává.

„Mediační jazykové dovednosti – mediace kombinuje receptivní, produktivní i interaktivní jazykové složky. Překračuje pouhé předávání informací tím, že umožňuje artikulovat myšlenky a zároveň pomáhá vzájemnému porozumění. Umožňuje komunikaci mezi mluvčími, kteří se nedokáží dorozumět přímo (často, avšak ne vždy se jedná o mluvčí různých cizích jazyků).“³¹

³⁰MAVER, Magda. *Developing speaking skills*. Online. 2018. Dostupné z: <https://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=ZofGobNYRUs%3D&tabid=2393&language=en-GB> [cit. 2023-11-29]

³¹Národní ústav pro vzdělávání: *Rozvoj výuky cizích jazyků*. Online. 2018. Dostupné z: https://archivnuv.npi.cz/uploads/P_KAP/ke_stazeni/pojeti/P_KAP_pojeti_Rozvoj_vyuky_cizich_jazyku_03042018.pdf [cit. 2024-03-23].

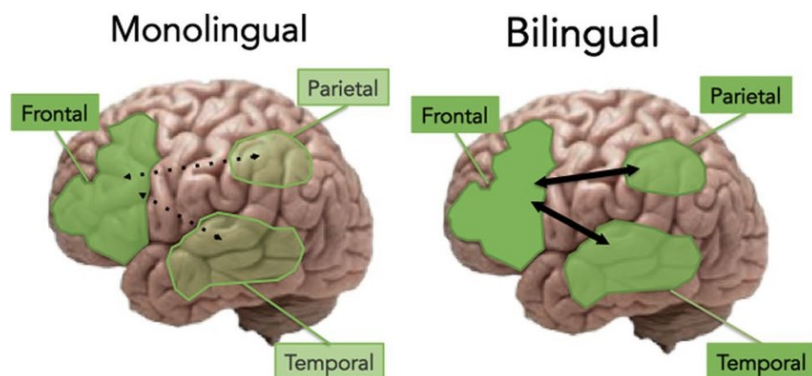
Obrázek 2 ukázka jazykových dovedností úrovně ovládnání jazyka ³²

2.3 Jazyková a kulturní specifika bilingvismu

Do poloviny 20. století byl přístup k vícejazyčné výchově vnímán spíše negativně a brán jako faktor, který přetěžuje centrální nervovou soustavu dítěte. V 80. letech 20. století se začalo na bilingvismus nahlížet pozitivněji. Mezi průkopníky, kteří začali detailněji zkoumat dvojjazyčnost a poukazovat na její pozitivní dopady, patří již zmíněný lingvista Avram Noam Chomsky nebo psycholog Rogers William Brown. V současném světě je většinou odborníků bilingvní výchova a dvojjazyčnost považována nejen za komunikační, ale také za kulturní výhodu. Jedinec se stává nositelem dvou identit. Bilingvní mluvčí vynikají také z kognitivního hlediska zejména v rychlosti, jelikož dokážou rychleji zpracovávat informace a reagovat.

³²Národní ústav pro vzdělávání: *Rozvoj výuky cizích jazyků*. Online. 2018. Dostupné z: https://archivnuv.npi.cz/uploads/P_KAP/ke_stazeni/pojeti/P_KAP_pojeti_Rozvoj_vyuky_cizich_jazyku_03042018.pdf [cit. 2024-03-23].

U bilingvních jedinců je pozorováno i pomalejší stárnutí mozku. Jejich mozek vykazuje zachování zadních oblastí a také zvýšenou konektivitu mezi frontálními a zadními oblastmi, což vede právě ke kognitivní rezervě.

Obrázek 3 ilustrace jednojazyčného vs. bilingvního stárnoucího mozku ³³

„Projev bilingvního dítěte se neliší pouze možností alternativního používání dvou jazyků, nýbrž v něm můžeme pozorovat i následující jevy: interferenci, vypůjčování, míchání a přepínání kódů. Jedná se o unikátní charakteristiky mluvního projevu bilingvních mluvčích, které mohou pro monolingvistu znít rušivě, a proto se z nich zbytečně stávají stigmata. Je nevhodné, aby tyto charakteristiky byly využívány k přetrvávání a šíření předsudků ohledně nedokonalé znalosti obou jazyků v důsledku bilingvní výchovy.“³⁴ Interference jsou odchylky od norem jazyků vyskytující se u bilingvních osob. „Interference jazykového systému (hláskového, tvaroslovného, syntaktického) mateřského jazyka může být rušivým prvkem při zvládnání cizího jazyka. Je průvodním jevem akulturace, difúze kulturních prvků z jednoho kulturního a sociálního prostředí do jiného, a její vyšší míra svědčí o otevřenosti kultury a sociálních systémů.“³⁵

³³Research gate: *Bilingualism, executive control, and age at diagnosis among people with early-stage Alzheimer's disease in Wales*. Online.2014. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/268801040_Bilingualism_executive_control_and_age_at_diagnosis_among_people_with_early-stage_Alzheimer's_disease_in_Wales [cit. 2023-12-13]

³⁴Listy klinické logopedie: *Bilingvismus*. Online. 2017, roč. 2017, č.1., strana 7. ISSN 2570-6179. Dostupné z: <https://casopis.aklcr.cz/contents/lkl/2017/01.pdf> [cit. 2024-01-24]

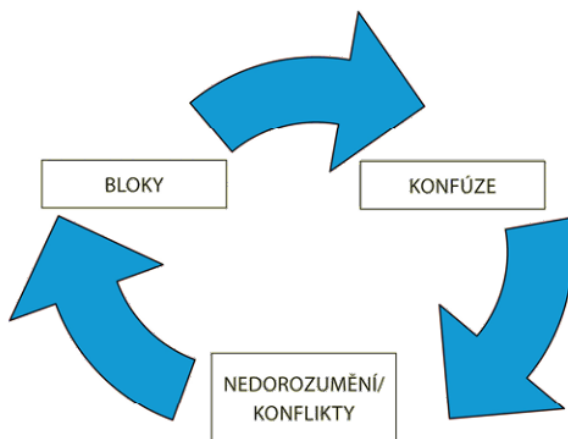
³⁵Sociologický ústav AV ČR: *terminologie/komunikace, jazyk*, Online.2017. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Interference_jazykov [cit. 2024-01-25]

Další zmíněnou specifikací je vypůjčování a mísení jazyků. Tento jev může mít i pozitivní příčinu, v daném kontextu je slovo druhého jazyka vhodnější. V některých případech může být vypůjčení způsobeno stresem, únavou, nebo leností, to zejména u dětí. Není jednoduché rozlišit, zdali se jedná o vypůjčení nebo mísení jazyků. Rozdíl je především ve frekvenci, přičemž mísení má převážně charakteristiku zvyku. Přepínání jazyků, v cizojazyčných publikacích tento pojem lze nalézt pod názvem code-switching, je lingvistický fenomén, při kterém mluvčí přecházejí z jednoho jazyka nebo dialektu do druhého během jedné konverzace nebo dokonce i jedné věty.

„Kultura nebo civilizace v nejširším etnografickém smyslu slova je komplexní celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, mravy, obyčeje a všechny další schopnosti a zvyklosti, které si člověk osvojí jako příslušník společnosti.“³⁶ Akvizice jazyka a osvojení dané kultury je neodmyslitelně spojené. Jazyk je jedním z hlavních znaků kultury. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, každá kultura se vyznačuje nejen specifickým verbálním jazykem, ale také neverbální komunikací, která může zahrnovat gesta, mimiku a další formy nonverbálního vyjádření. Interkulturní komunikace, nebo také interkulturní kontakt je pojem, který označuje komunikaci dvou nebo více lidí rozdílných kultur. Mimo rozdílný jazyk je s ním spojená i neverbální komunikace, například jiná interpretace gest.

³⁶ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, strana 25. ISBN 978-80-7367-465-6.

V interkulturním kontaktu mohou nastat další komunikační bloky. Účastníci takového dialogu mohou mít k rozdílné kultuře předsudky, stereotypní myšlení, nebo neuznávají dané zvyky a zvyklosti. Mohou mít také strach z neznáma, pociťovat nesoulad a dostávat se do situací, kterým nerozumí.

Obrázek 4 průběh interkulturního konfliktu v komunikaci³⁷

Bikulturalismus je stav, ve kterém jedinec má spojení nebo příslušnost ke dvěma různým kulturám. Jedná se o schopnost přizpůsobit se a komunikovat s lidmi z obou kultur, porozumět a respektovat jejich hodnoty, tradice a normy chování. Z tohoto důvodu je považována kulturní identita mnoha autory za neodmyslitelnou část bilingvismu.

³⁷SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>. [cit. 2024-03-23].

3. Rodina a lingvisticky smíšená rodina

Rodina je základní sociologické uskupení, které plní ekonomické, emocionální a další funkce. Oldřich Matoušek uvádí, že „hlavní smysl rodiny je reprodukční. Rodina usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu. Kromě toho, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také jednotkou společnosti. Reprodukují člověka jako organismus i jako bytost kulturní. Zprostředkovává tradici dalším generacím. Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Formuje jeho osobní vývoj i postoj ke všem dalším skupinám. Rodina se snaží formovat dítě podle svého hodnotového schématu, podle vlastní tradice. Rodinné normy se vždycky nějak odchylní od norem ve společnosti průměrných. Rodina chce, aby dítě vstoupilo do společnosti s určitým druhem orientace, s určitým programem.“³⁸ V průběhu historie se funkce a definice rodiny mění i rozvíjí. Rozdílný pohled na postavení a účel rodiny mají i jednotlivé kultury. „Definice rodiny a rodiče se proměňuje v čase, odráží společenské a hospodářské aspekty, které s fungováním a pojetím rodiny úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují.“³⁹ Rodinný život prošel ve 20. století zejména v západním světě značnými změnami. Změnil se významně životní styl žen, jejich právní svoboda, vztahy mezi partnery i generacemi a vztahy k dětem. Do popředí se dostávají nové výchovné otázky, mimo jiné i otázka výchovy vícejazyčné.

V obecném slova smyslu lze říct, že bilingvní rodina vzniká narozením dítěte do lingvisticky smíšeného manželství či partnerství. Jako bilingvní lze také označit rodinu, jejíž členové hovoří jazykem, který je odlišný od jazyka okolní většinové společnosti. Odborná literatura však upozorňuje na fakt, že „je velmi obtížné jednoduše definovat, co znamená bilingvní rodina, je to "termín rodiny", který zahrnuje téměř nekonečnou škálu situací. Každá bilingvní rodina je jiná, má své vlastní vzorce jazyka v rodině a mezi rodinou a místní komunitou“⁴⁰ Stále častěji se setkáváme s pojmem trilingvní rodina. Jedná se o lingvisticky smíšené páry, které žijí a vychovávají svoje děti v jazykově jiném prostředí, než jsou oba z rodných jazyků rodičů. Některé děti se dostanou do kontaktu se čtyřmi i více jazyky. V případě, že se jedná o jazykově

³⁸MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. strana 6. ISBN 80-86429-19-9.

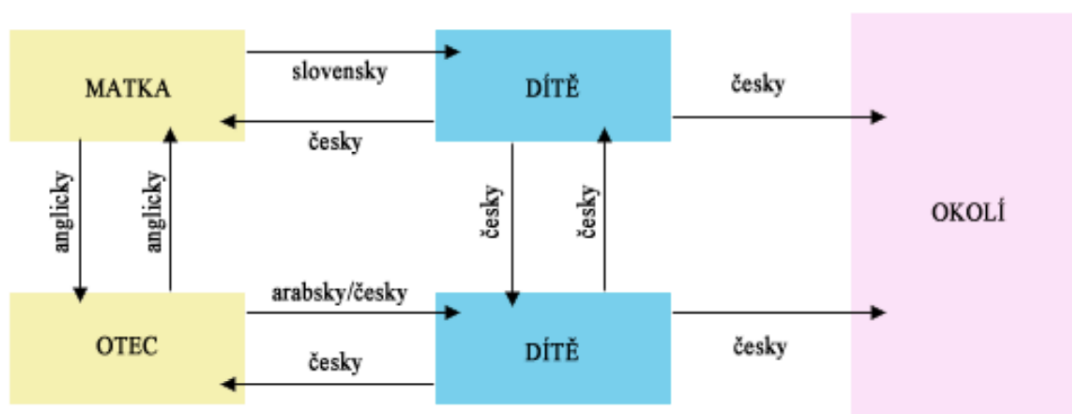
³⁹MPSV: *Služby pro rodinu a děti*. Online. Praha: 2011. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/sbornik.pdf>. [cit. 2024-02-13]

⁴⁰BAKER, Colin a JONES, Sylvia Prys. *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Philadelphia, PA: Multilingual Matters, 1998, strana 28. ISBN 185359621.

smíšený pár, který se mezi sebou dorozumívá jinou řečí, než je jejich mateřská, a ta se zároveň liší od řeči majoritní společnosti. Tuto rodinu pak nazýváme jako multiligvní.

Další specifikací lingvisticky smíšené rodiny je počet dětí. V lingvisticky smíšené rodině může existovat různá dynamika a specifika v závislosti na počtu sourozenců a jejich vztazích. V některých rodinách může existovat jazyková role, kde každý sourozenec preferuje nebo je zaměřen na jeden jazyk. Například starší sourozenec může preferovat komunikaci v jazyce mateřském matky, zatímco mladší sourozenec komunikuje raději v jazyce otce. Sourozenci mohou mít specifické způsoby komunikace a interakce, které se mohou lišit v závislosti na jazyce používaném v daném okamžiku. Mohou také využívat přepínání kódů při komunikaci mezi sebou.

Na schématu je ilustrován možný komunikační model multiligvní rodiny:

Obrázek 5 komunikační schéma multiligvní rodiny ⁴¹

Z pohledu historie lingvisticky smíšené rodiny nejsou nový jev, vlivem migrace se s těmito rodinami můžeme setkávat již od počátku civilizace. „Ohlédneme-li se ale do naší historie, zjistíme, že většina Čechů je i teď alespoň receptivními bilingvisty, uvažujeme-li o slovenském jazyce či polštině na těšínském pohraničí. To znamená, že těmto jazykům rozumíme, ale sami v nich nedokážeme komunikovat. Historicky je výrazným fenoménem komunikace s početnou německou menšinou, která žila do konce 2. světové války na českém území. Prostřednictvím publicity a medializace se může zdát, že se jedná o zdánlivě nový fenomén, postupně ale

⁴¹Listy klinické logopedie: *Bilingvismus*. Online. 2017, roč. 2017, č.1., strana 17. ISSN 2570-6179. Dostupné z: <https://casopis.aklcr.cz/contents/lkl/2017/01.pdf> [cit. 2024-03-28].

zjišťujeme, že i v České republice má bilingvismus, bilingvní osoby, rodiny a bilingvní výchova svoji tradici a místo.“⁴²

Aktuálně se opět setkáváme na našem území s trendem zvyšování počtů cizinců. Stoupá také počet českých občanů žijících po celém světě. Tento jev je dán migrací a globalizací. S počtem cizinců roste i počet lingvisticky smíšených rodin. Zatímco v roce 2013 bylo na území České republiky registrováno necelých 450 000 cizinců, současná čísla jsou na vzestupu. Ministerstvo vnitra uvádí: „Počet cizinců na území ČR setrvale stoupá. K 30. červnu 2022 bylo na území ČR registrováno celkem 1 053 568 osob cizí státní příslušnosti, z toho 725 236 na základě oprávnění k přechodnému pobytu a 328 332 na základě oprávnění k trvalému pobytu.“⁴³

3.1 Typy lingvisticky smíšených rodin

Odborná literatura uvádí několik typů lingvisticky smíšených rodin, které dělí podle typů komunikační strategie a výchovy, podle mateřského jazyka rodičů, či dominantního jazyka většinové společnosti. Níže uvádím rozdělení typologií podle Edith Harding-Esch & Philipa Riley a podle Martina Lachouta.

Harding-Esch & Riley uvádí tyto typy vícejazyčných rodin:

1. Rodiče mají různé mateřské jazyky

Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem okolní společnosti. Každý z rodičů mluví s dítětem svým jazykem.

2. Rodiče mají různé mateřské jazyky

Jazyk jednoho z rodičů je dominantním jazykem okolní společnosti. Oba rodiče mluví s dítětem nedominantním jazykem, dominantnímu jazyku se dítě učí ve společnosti, především v rámci předškolního vzdělávání.

⁴²Listy klinické logopedie: *Bilingvismus*. Online. 2017, roč. 2017, č.1., strana 4. ISSN 2570-6179. Dostupné z: <https://casopis.aklcr.cz/contents/lkl/2017/01.pdf> [cit. 2024-01-24].

⁴³MVCR: *Čtvrtletní zpráva o migraci za 2. čtvrtletí 2022*. Online. Praha: 2022 Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-2-ctvrtleti-2022.aspx> [cit. 2023-12-13]

3. Rodiče mají stejný mateřský jazyk

Tento jazyk je odlišný od jazyka okolní společnosti. Rodiče mluví s dítětem svým jazykem.

4. Rodiče mají různé mateřské jazyky

Oba tyto jazyky se liší od jazyka okolní společnosti. (Rodina je tedy trilingvní.) Rodiče mluví s dítětem každý svým jazykem.

5. Rodiče mají stejný mateřský jazyk

Jazyk okolní společnosti je shodný s jazykem rodičů. Jeden z rodičů mluví s dítětem jazykem, který není jeho mateřským jazykem. (Toto je případ intencionálního bilingvismu.)

6. Rodina i okolní společnost je bilingvní shodnými jazyky

Rodiče mluví s dětmi oběma jazyky, je velká tendence ke střídání kódů a míchání jazyků.

Tento šestý typ přidává k výčtu Romaine (Romaine, 1995, podle Baker, Jones, 1998).⁴⁴

Lachout rozděluje typy bilingvních rodin podle jazyka rodičů, komunity a jazykové strategie:

První typ

Jazyk rodičů – Rodiče mluví rozdílnými jazyky, ale částečně znají jazyk toho druhého.

Jazyk komunity – Jazyk jednoho z rodičů je jazykem komunity.

Jazyková strategie – Každý z rodičů hovoří na dítě svým jazykem.

Druhý typ

Jazyk rodičů – Rodiče mluví rozdílnými jazyky.

Jazyk komunity – Jazyk jednoho z rodičů je jazykem komunity.

Jazyková strategie – Rodiče hovoří na dítě jiným jazykem, než je jazyk komunity, dítě se setkává s jazykem komunity jenom mimo domov.

⁴⁴SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>. [cit. 2023-12-20].

Třetí typ

Jazyk rodičů – Rodiče mluví rozdílnými jazyky.

Jazyk komunity – Jazyk komunity je odlišný od jazyka rodičů.

Jazyková strategie – Rodiče hovoří na dítě jedním z jazyků rodičů.

Čtvrtý typ

Jazyk rodičů – Rodiče mluví stejným jazykem.

Jazyk komunity – Jazyk komunity je odlišný od jazyka rodičů.

Jazyková strategie – Rodiče hovoří na dítě doma svým jazykem, dítě se setkává s jazykem komunity pouze mimo domov.

Pátý typ

Jazyk rodičů – Rodiče hovoří stejným jazykem.

Jazyk komunity – Jazyk komunity se shoduje s jazykem rodičů.

Jazyková strategie – Rodiče hovoří na dítě záměrně jiným jazykem.

Šestý typ

Jazyk rodičů – Oba rodiče jsou bilingvní.

Jazyk komunity – Komunita je rovněž bilingvní.

Jazyková strategie – Rodiče hovoří na dítě oběma jazyky.⁴⁵

⁴⁵LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017. ISBN 978-80-7476-128-7.

4. Zásady a metody bilingvní výchovy v rodině

Bilingvismus není přirozený proces, to ani v případě, že se jedinec narodí do lingvisticky smíšené rodiny. Odborná literatura uvádí několik důvodů, proč se nejedná o automatickou záležitost. Pokud dítě není vystaveno oběma jazykům pravidelně a dostatečně od raného věku, není pravděpodobné, že se stane bilingvním. Nedostatek podnětů jednoho z jazyků může vést k osvojení pouze dominantního jazyka na úrovni rodilého mluvčího. V některých společnostech nebo rodinách může být jeden jazyk považován za důležitější než ten druhý. To také může ovlivnit míru bilingvismu, dítě může mít menší motivaci učit se méně podstatný jazyk, nebo se jej také může stydět používat. Motivace hraje při učení druhého jazyka klíčovou roli. Pokud dítě není motivováno k učení druhého jazyka, nebo nevidí důvod proč by další jazyk mělo používat (např. vystačí si v komunikaci pouze s jazykem dominantním), tento fakt může vést k nedostatečnému rozvoji jazykových dovedností v druhé řeči.

Z uvedených důvodů je zásadní, aby rodiče v lingvisticky smíšených rodinách aktivně podporovali a vytvářeli prostředí pro rozvoj obou jazyků, v opačném případě k bilingvnímu osvojení nedojde. Pokud se rodiče rozhodnou vychovávat své dítě bilingvně, je důležité zvolit metody a zásady, které povedou k úspěšné akvizici obou jazyků. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, odborníci se jednoznačně neshodují v názoru, jaký je vliv vnitřních předpokladů na osvojení řeči a jakou roli hraje prostředí. Každá osoba je individuální, proto je nutné brát v úvahu, že každé dítě má odlišné vnitřní předpoklady pro učení jazyků. Odborná literatura se shoduje v názoru, že nejzásadnějším vnějším stimulem je výchova k bilingvismu v rodině. Jednotlivé metody bilingvní výchovy v rodině jsou popsány v podkapitolách níže.

Mimo metod bilingvní výchovy odborníci uvádí také zásady, které je vhodné při bilingvní výchově dodržovat:

- *Nespěchat na vývoj jazykových schopností dítěte*

Každé dítě má individuální vývoj a vyvíjí se vlastním tempem. Některé bilingvní děti mohou začít mluvit oběma jazyky současně, zatímco jiné mohou vykazovat zpoždění v jednom z jazyků. Některé děti začínají mluvit v obou jazycích později. Důležité je respektovat toto individuální tempo a nevytvářet na dítě zbytečný tlak.

- *Nenutit potomka, pokud jazyk odmítá*

Rodiny, které se rozhodnou k dvojjazyčné výchově se mohou dostat do situace, kdy potomek bude jeden z jazyků odmítat. „Nechuť mluvit jedním ze dvou rodičovských jazyků, někdy doprovázená i vztekem – tento problém řeší bilingvní rodiny poměrně často. Dítě se stydí používat jazyk před svými vrstevníky, aby nedalo najevo, že je odlišné. Případně je ve věku, kdy hledá svou identitu a z nějakého důvodu jazyk otce či matky odmítá. Není správně dítě nutit, aby rovnocenně používalo oba jazyky, rodiče by měli respektovat jeho volbu.“⁴⁶

- *Sdružovat se s rodiči, kteří vychovávají děti také bilingvně*

Sdružování s dalšími rodiči, kteří mají podobné cíle ohledně bilingvní výchovy, může poskytnout podporu a možnost sdílení zkušeností. Děti mají prospěch z interakce s dalšími bilingvními dětmi, protože jim to umožňuje rozvíjet jazykové dovednosti a pocit identity.

- *Neopravovat chyby v komunikaci dítěte*

Opravování chyb působí spíše negativně. Dítěti snižuje sebevědomí a může mu to bránit v komunikaci. „Kritika rodičů či okolí může být příčinou často zmiňované koktavosti, která má s bilingvní výchovou nepřímou souvislost. Zdá se, že mnoho dětí prochází obdobím, kdy se zadržávají. Pokud se dítě v tomto období začne za svou řeč stydět nebo pocítí úzkost, může to zkomplikovat náročný proces kódování řeči a vést ke koktavosti tam, kde existují určité predispozice, varují Edith Harding-Esch a Philip Riley.“⁴⁷

- *Začít s bilingvní výchovou hned od narození potomka*

Většina výzkumů uvádí, že je ideální dítě vychovávat k bilingvistu již od narození. V případě, že rodina nebyla v situaci, kdy se dítě nacházelo v přirozeném prostředí hned od narození, doporučuje se začít v co možném nejnižším věku jedince. Obecně se uvádí, že po dvanáctém roku dítěte již není možná akvizice jazyka na úrovni bilingvního mluvčího.

„Podle původního vymezení kritického období pro osvojování jazyka (Lenneberg, 1967) se automatické osvojení jazyka v přirozených podmínkách (tj. z pouhého vystavení danému

⁴⁶BACHÁROVÁ, Gabriela a ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Bilingvní výchova: přináší dětem jen výhody, nebo i rizika?* Online. Šance dětem. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/bilingvni-vychova-prinasi-detem-jen-vyhody-nebo-i-rizika>. [cit. 2024-02-10]

⁴⁷BACHÁROVÁ, Gabriela a ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Bilingvní výchova: přináší dětem jen výhody, nebo i rizika?* Online. Šance dětem. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/bilingvni-vychova-prinasi-detem-jen-vyhody-nebo-i-rizika>. [cit. 2024-02-15]

jazyku) odehrává pouze v průběhu kritického období (zhruba do puberty) a poté je osvojování jazyka pomalejší a ve výsledku méně úspěšné (viz Long, 1990). Lenneberg usouvztažňoval toto kritické období s omezeními vývoje mozku, přičemž konec tohoto období spojoval s nástupem puberty“⁴⁸

- *Nenechat se odradit prvním neúspěchem*

Výchova k bilingvistice není jednoduchý proces. Dítě prochází různými fázemi vývoje a pro rodiče nemusí být vždy jednoduché napoprvé najít vhodnou metodu. Lingvistka Anna Paap rodičům ve své příručce pro rodiče doporučuje: „Nenechte se odradit změnami u svých dětí. Děti se mění z podstaty věci. Vytrvejte.“⁴⁹

4.1 Metoda OPOL – Jedna osoba – jeden jazyk

Metoda OPOL pochází z anglického slovního spojení „One person - one language“, v některých publikacích je tato metoda nazývána „One parent - one language“ v českém překladu tedy „Jedna osoba- jeden jazyk“, nebo také „Jeden rodič – jeden jazyk“. Tato metoda bilingvní výchovy spočívá v tom, že každý rodič mluví s dítětem pouze jedním, zpravidla svým rodným jazykem. Například jeden rodič může mluvit s dítětem pouze anglicky, zatímco druhý rodič používá při komunikaci s potomkem vždy češtinu.

Metodu OPOL poprvé popsal v roce 1931 Antoine Jules Ronjat. „Ronjat byl francouzský lingvista, který měl německou manželku a chtěli svého syna vychovávat bilingvně. Jules tedy požádal o radu kolegu Maurice Grammonta, který se zabýval lingvistickými výzkumy na toto téma“⁵⁰ Grammont mu v dopise popsal tuto metodu výchovy a vyložil ji jako ideální strategii vycházející z jeho výzkumů. Jules Ronjat ji poté u svého syna aplikoval. Proto tato metoda bývá označována jako Grammontovo pravidlo, některá literatura jej uvádí také jako Ronjatovo pravidlo.

⁴⁸GROSJEAN, François a LI, Ping. *Psycholingvistika bilingvistice*. Přeložil Jan CHROMÝ. Lingvistika (Karolinum). Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, strana 155. ISBN 978-80-246-3641-2.

⁴⁹PAAP, Anna. *11 tipů, jak posílit vztah dítěte k češtině. Jak u dítěte v cizině co nejlépe podpořit menšinový jazyk*. Online. 2019, strana 6. Dostupné z: <https://cdn-smartemailing.cz/137342/media/ebook-vztah-k-cestine.pdf> [cit. 2024-02-28]

⁵⁰Psychology Today: *One Person–One Language and Bilingual Children. The amazing beginning of modern OPOL*. Online. 2015. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/life-bilingual/201504/one-person-one-language-and-bilingual-children>. [cit. 2024-01-20]

Jedná se o neznámější a často doporučovanou metodu bilingvní výchovy. „Nespornou výhodou je, že díky této metodě dostává dítě příklady správné výslovnosti, udržuje oba jazyky oddělené a poznává, že je žádoucí používat vždy jen jeden jazyk“⁵¹ OPOL bývá v odborných publikacích považována za nejefektivnější pro osvojení dvou jazyků, jedná se o „jeden z nejčastěji využívaných přístupů při výchově dětí v bilingvní rodině (doporučován ve většině příruček na téma bilingvní výchovy).“⁵² Dalším přínosem může být i modifikace metody na další členy rodiny. „Velkou výhodou této metody je její jednoduchost a možnost využití s více osobami. OPOL totiž nemusí být omezen pouze na rodiče. V některých rodinách se můžeme setkat s česky mluvící maminkou, anglicky mluvícím tatínkem, italsky mluvící babičkou a španělsky mluvící chůvou. Je-li každá osoba ve své jazykové komunikaci s dítětem důsledná, t.j. používá-li striktně pouze ten „svůj“ jazyk, může se dítě všechny tyto jazyky naučit.“⁵³

Tato strategie je zároveň velmi náročná na důslednost. Rodič by měl na dítě mluvit svým jazykem vždy a všude, proto jej některé výzkumy považují za těžko udržitelnou. Příkladem je kvalitativní studie původně německých rodin žijících v Itálii hovořících italským a německým jazykem. Tento výzkum vyhodnotil strategii Jeden člověk - jeden jazyk jako neefektivní a závěrem uvádí shrnutí: „OPOL metoda je hodnocena jako slabá, nelišící se od běžné výuky cizího jazyka a jako příliš náročná na 100 % dodržení.“⁵⁴

⁵¹BARRON-HAUWEART, Suzanne. *Language strategies for bilingual families: the one-parent-one language approach*. New York: Multilingual matters, 2004. strana 141. ISBN 978-1-853-59715-2

⁵²Univerzita Karlova: *OPOL „one person - one language“ Grammontovo pravidlo*. Online. Dostupné z: [file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOL-Grammontovo%20pravidlo_Handout%20\(7\).pdf](file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOL-Grammontovo%20pravidlo_Handout%20(7).pdf) [cit. 2024-01-22]

⁵³Bilingvní výchova: *Metody bilingvní výchovy*. Online. 2013. Dostupné z: <https://www.bilingvni-vychova.com/metody-bilingvni-vychovy> [cit. 2024-02-21].

⁵⁴Univerzita Karlova: *OPOL „one person - one language“ Grammontovo pravidlo*. Online. Dostupné z: [file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOL-Grammontovo%20pravidlo_Handout%20\(7\).pdf](file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOL-Grammontovo%20pravidlo_Handout%20(7).pdf) [cit. 2024-01-22]

4.2 Metoda místa a času a metoda minoritní jazyk doma

Metoda místa a času je také v některých publikacích nazývaná **Metoda situačního bilingvismu**. Spočívá v tom, že dominantně rodiče hovoří jedním jazykem, druhý jazyk pak používají v určitých situacích – buď na určitém místě, nebo v určitý čas. Rodiče mohou použít i kombinaci místa a času. Jedním z hlavních principů bilingvní výchovy metodou situačního bilingvismu je využití jazyka v reálných situacích, jako je návštěva dětského hřiště, během volnočasových aktivit a dalších běžných událostech. Dětem je poskytováno bohaté jazykové prostředí, kde se druhý jazyk stává součástí jejich každodenního života, což umožňuje přirozený proces učení.

Pokud se rodiče rozhodnou využívat metodu času jedná se například o situace, kdy s dítětem rodič mluví druhým jazykem pouze večer, nebo ráno. Rozdělit jej lze i mezi víkendy a všední dny.

V případě místa mohou jeden jazyk užívat ve škole, druhý například v autobuse cestou domů. Doma je možné určit nějaký koutek, kde bude mít dítě svoje hračky a knížky v druhém jazyce, a právě tam se bude druhá řeč používat. „Rodiče se také mohou rozhodnout přepnout na jiný jazyk v pravidelně se vyskytující situaci, například během hraní s dítětem nebo v kontaktu s návštěvami. Když se rodiče rozhodnou zavést tuto strategii, měli by se ujistit, že dítě rozumí důvodu změně jazyka a souhlasí s ním“⁵⁵

Někteří rodiče se také rozhodnou využívat strategii: **Určující je první věta**. „V tomto případě je pro následnou komunikaci určující to, v kterém jazyce rozhovor začne. Dítě je tedy zvyklé rodičům odpovídat v tom jazyce, ve kterém s ním oni začnou hovořit.“⁵⁶

Minoritní jazyk doma metoda bilingvní výchovy je označována jako ML@H v anglickém překladu „Minority Language At Home“ se zaměřuje na podporu a udržení jazykových dovedností dítěte v menšinovém jazyce, kterým se hovoří v domácnosti, zatímco většinový jazyk (např. jazyk země, kde rodina žije) se učí a používá ve škole a ve veřejném prostranství. Tato metoda je často praktikována v rodinách, kde oba rodiče mluví jiným jazykem, než je

⁵⁵BOUKO, Catherine; CARTON, Julie; LIMACHER-RIEBOLD, Ute; O'MALLEY, Mary-Pat a ROSENBACK, Rita. Rita. *How to raise a bilingual child Practical guide for parents with ready-to-use activities*. Online. PEaCH Project & Authors 2020., strana 28. Dostupné z: <https://bilingualfamily.eu/wp-content/uploads/2020/11/PEaCH-Handbook-eng-rev3.pdf> [cit. 2024-03-28]

⁵⁶SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>. [cit. 2024-03-24]

většinový jazyk daného regionu. Základní myšlenkou jazykové strategie je vytvořit bilingvní prostředí, kde se dítě učí obě řeči paralelně, přičemž minoritní jazyk je základem komunikace v rodinném prostředí. Díky této metodě potomek získává dvojjazyčné schopnosti a zachovává si pevný vztah ke své kultuře a identitě. Výhodou bývá, pokud dítě v minoritním jazyce komunikuje nejen s oběma rodiči, ale také dalšími členy rodiny nebo rodinnými přáteli.

4.3 Metoda 2P2L – Dvě osoby – dva jazyky

Metoda bilingvní výchovy nazývaná 2P2L „Dvě osoby – dva jazyky“ pochází z anglického slovního spojení „Two persons - two languages“, v některých publikacích je tato metoda nazývána „Two parents - two languages“ v českém překladu tedy „Dva rodiče - dva jazyky.

Metoda Dvě osoby – dva jazyky spočívá v tom, že oba rodiče hovoří s dětmi dvěma různými jazyky. „Inspirací k zavedení této strategie byl výzkum profesorky Annick de Houwer v oblasti vícejazyčných rodin, o kterém si můžete přečíst v její knize „Bilingual First Language Acquisition“. Jedním z jejích zjištění bylo, že v rodinách s bilingvními rodiči, kteří s dětmi mluvili oběma svými jazyky, se stal bilingvním mírně vyšší podíl dětí (79 %) ve srovnání s rodinami OPOL (74 %). Rozdíl není obrovský, ale je, a určitě si zaslouží bližší pohled na přístup 2P2L.“⁵⁷

Metoda je vhodná a úspěšná zejména v rodinách, kde oba rodiče ovládají dva jazyky na dobré úrovni. „Strategie dvou jazyků dvou rodičů (2P2L) je obvykle přijata rodiči, kteří mluví oběma jazyky a rozhodli se, že každý bude mluvit oběma řečmi s dětmi. Mnoho rodičů se rozhodne začít se strategií OPOL a poté přidává další jazyk. Pokud se tato strategie provádí konzistentním a organizovaným způsobem může vést k velkému úspěchu. Přepínání z jednoho jazyka do druhého je v bilingvních rodinách běžné.“⁵⁸

Některé zdroje však upozorňují na problém, že může docházet k přepínání jazyků v jedné větě. (= míchání kódů). Další problém může nastat, pokud jeden z rodičů neovládá druhý jazyk na úrovni rodilého mluvčího.

⁵⁷Multilingual parenting: *Two parents, two languages – 2P2L, double the benefits of OPOL?* Online. 2015. Dostupné z: <https://multilingualparenting.com/two-parents-two-languages-2p2l-double-the-benefits-of-opol> [cit. 2024-02-27]

⁵⁸BOUKO, Catherine; CARTON, Julie; LIMACHER-RIEBOLD, Ute; O'MALLEY, Mary-Pat a ROSENBACK, Rita. *How to raise a bilingual child Practical guide for parents with ready-to-use activities*. Online. PEaCH Project & Authors 2020., strana 28. Dostupné z: <https://bilingualfamily.eu/wp-content/uploads/2020/11/PEaCH-Handbook-eng-rev3.pdf> [cit. 2024-03-28]

Obrázek 6 metody bilingvní výchovy⁵⁹

4.4 Fantiniho pravidlo a umělý bilingvismus

Většina lingvistů zastává názor, že jedinec má přijít do kontaktu s druhým jazykem hned od narození. Rodičům je doporučováno již před příchodem potomka na svět zvolit příslušnou metodu bilingvní výchovy. **Fantiniho pravidlo**, které je pojmenováno po lingvistovi Fantinim doporučuje, aby se začalo s užíváním druhého jazyka v pozdějším věku dítěte. Podle tohoto pravidla je ideální zařadit druhý jazyk až poté, co dítě dosáhne určité úrovně zralosti a jazykových dovedností v první řeči. Lingvista Fantini byl zastáncem metody "One Person One Language" v 80. letech přišel však s názorem, že je vhodné metodu začít používat až kolem věku tří let dítěte. Pokud se rodiče rozhodnou používat tuto metodu, najdou ji v literatuře a odborných publikacích *nejčastěji pod názvem Fantiniho pravidlo*. „Fantini a E. Zierer u svých dětí použili odlišnou metodu. Od počátku mezi sebou i s dítětem komunikovali pouze v jednom jazyce. Druhý jazyk uvedli až poté, co si dítě osvojilo základy jazyka prvního, zhruba v období kolem třetího roku dítěte“⁶⁰

⁵⁹International Lounge &Academy Online. 2022. Dostupné z: https://utesinternationalounge.com/family-language-strategies/#2_Persons_2_Languages [cit. 2024-03-24]

⁶⁰ŠTEFÁNIK, Jozef. *Bilingvismus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov: intenčný bilingvismus u detí*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2000, strana. 115. ISBN 80-223-1408-0.

V posledních letech se v České republice i zahraničí můžeme setkat s umělým používáním strategie OPOL tedy tzv. **Metoda umělého neboli intencionálního bilingvismu**. Metodu "One Person One Language" užívají rodiny i přestože jsou oba rodiče rodilými mluvčími češtiny a žijí na území České republiky. Ve výsledku si jedinec sekundárně osvojí druhý jazyk přímo v prostředí domova.

Za sekundární bilingvismus, který byl již představen v druhé kapitole, považujeme i ten, kdy se jedinec naučí cizí jazyk v rámci systematické výuky mimo rodinu. Například jazykově zaměřených mateřských a základních školách. Umělý bilingvismus může být dosažen prostřednictvím různých metod a prostředků, včetně formálního vzdělávání, jazykových kurzů, samostudia a jiných strategií učení jazyka. Intencionální bilingvismus je významně podporován mezinárodními institucemi. „V roce 1995 vyzvala Rezoluce Rady Evropy „k podpoře inovativních metod a zvláště k výuce cizích jazyků, která je realizována bilingvními programy, pro nejazykové předměty (Council Resolution, 1995) V návaznosti na to podnítila Evropská komise mnohé výzkumné projekty a aktivity, které měly za cíl monitorovat využívání metody CLIL od 90. let 20. století v Evropě a prozkoumat rizika existujících vzdělávacích přístupů jako je jazyková imerze a různé formy bilingvního vzdělávání.“⁶¹

4.5 Překážky v bilingvní výchově a podpůrné náležitosti

Většina rodičů se při dvojjazyčné výchově setkává s mnoha překážkami. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v určitých fázích jazykového vývoje mohou mít děti problém s **mícháním jazyků**. Ve srovnání s monolingvními mluvčími mnohdy nastává **opožděný vývoj řeči**. „Nejčastějším problémem bývá u bilingvních dětí lehce opožděný vývoj řeči v porovnání s jejich jednojazyčnými vrstevníky, což však nahrazují rozvinutějšími schopnosti pragmalingvistickými, kterých nabývají díky ranému rozlišování obou jazyků a dovednosti je používat na základě toho, s kým právě hovoří.“⁶²

⁶¹Metodický portál rámcových vzdělávacích programů: *Bilingvní vzdělávání*. Online. 2011. Dostupné z: https://rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/B/Bilingvn%C3%AD_vzd%C4%9BI%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD [cit. 2024-03-28]

⁶²MAHLSTEDT, S. *Zweisprachigkeitserziehung in gemischtsprachigen Familien*. Frankfurt: Lang, 1996, strana 212. ISBN: 978-3631-30776-2.

Nedostatečná jazyková znalost jedné z řečí může způsobovat i **problémy v mezilidské komunikaci**, což může vést k tomu, že jedinci mívají pocit chybějící kulturní identity nebo nedokážou definovat svůj mateřský jazyk.

Také již zmíněný jev **odmítání druhého jazyka dítětem** je běžnou překážkou při dvojjazyčné výchově. Vyjadřování pouze jedním jazykem je pro potomka mnohem jednodušší. „Jedním z problematických míst bilingvní výchovy může být fakt, že se děti za svůj druhý jazyk stydí. Mají pocit, že jsou kvůli němu kategorizováni jako cizinci a nezapadnou do kolektivu, či se stydí za svoje rodiče, kteří na veřejnosti mluví jiným jazykem, než je jazyk majority, popřípadě za jejich přízvuk“⁶³

V některých případech se rodič může setkat s **nedostatkem podpory ze strany rodiny**. Odborné články upozorňují na příklady vznikajících situací: „Tatínek po narození dítěte nerozumí a cítí se vyloučen z konverzace. Může dojít i k obviňování partnerky, že s dítětem mluví o něm nebo že ho dokonce dítě v „tajném“ jazyce pomlouvá. Nedostatek podpory mohou projevit i příbuzní. Někdy bez okolků mamince sdělí, že se jim nelíbí, že s dítětem mluví česky, a že by s ním měla komunikovat jazykem země, ve které teď žije. Jindy ji poučují, že se dítě nikdy pořádně nenaučí ani jeden jazyk, bude zmatené a bude zaostávat ve škole.“⁶⁴

U rodičů také může nastat **obava z neslušnosti při komunikaci v druhém jazyce**. Rodiče se mohou obávat, že budou ostatními nepochopeni, dokonce i odsouzeni za používání cizího jazyka v prostředí, kde není běžně užíván.

Mimo systematickou rodinnou výchovu jsou důležité také další podpůrné náležitosti jako postoj společnosti a školních institucí k minoritnímu jazyku v zemi, kde daná rodina trvale žije.

Důležité podpůrné opatření pro bilingvní děti je například výuka multikulturní výchovy, která je zařazena v České republice do osnov základního vzdělávání: „Průřezové téma multikulturní výchova v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty.“⁶⁵ Pro české občany žijící

⁶³GROSJEAN, Franocis: *Bilingual: Life and reality*. Harvard university press, 2010. strana 215. ISBN 9780674048874.

⁶⁴Poradce ředitelky mateřské školy: *Překážky všedního života bilingvní rodiny*. Online. Dostupné z: <https://poradce.ms.cz/prekazky-vsedniho-zivota-bilingvni-rodiny> [cit. 2024-03-28]

⁶⁵Metodický portál rámcových vzdělávacích programů: *Bilingvní vzdělávání*. Online. 2011. Dostupné z: https://rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/B/Bilingvn%C3%AD_vzd%C4%9BI%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD [cit. 2024-04-1]

v zahraničí naopak vznikají organizace a školy podporující výuku českého jazyka a zachování kultury.

5. Česká škola ve Skotsku

Pod záštitou Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva školství vznikají v zahraničí organizace, které sdružují české občany, podporují je při zachování naší kultury a českého jazyka. „Vláda České republiky poskytuje krajanům podporu zejména v oblasti vzdělání a kultury. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se zaměřuje na programy, které mají zajistit zachování znalosti českého jazyka mezi krajany.“⁶⁶ Tyto instituce mají zastoupení v různých zemích světa. Například v německém Frankfurtu nad Mohanem je v provozu Česká škola bez hranic Rhein-Main, na americkém kontinentu funguje Česká škola v Kalifornii. Jednou z těchto institucí je i **Czech School Scotland CIC, kterou lze nalézt také pod českým názvem Česká škola ve Skotsku.**

Zkratka CIC znamená Community Interest Company, což je forma podnikání ve Velké Británii, která kombinuje prvky obchodního podnikání s veřejným zájmem. Tyto organizace vznikají za sociálním účelem nebo plní jiné společensky prospěšné činnosti. Historie České školy ve Skotsku sahá do roku 2000, kdy byla založena instituce na podporu českým a slovenským univerzitním studentům pod názvem Scottish Czech and Slovak Summer Scholarship Fund (SCSSSF). „Od roku 2011 SCSSSF podporoval klub pro rodiče s dětmi a od roku 2015 začala probíhat pravidelná výuka pro české a slovenské děti. V roce 2018 byla založena Česká škola ve Skotsku s nadějí, že se postupem zapojí do projektu více krajanů z různých částí Skotska. Prvním městem s výukou se stal Edinburgh, ale postupně se výuka rozšířila do měst Glasgow, Dundee, Inverness a Aberdeen.“⁶⁷ Česká škola je aktuálně financována z Ministerstva zahraničních věcí a příspěvků od rodičů. Finanční příspěvek pro rodiny je nastaven tak, aby výuka češtiny byla dostupná všem krajanům. Školu vedou od roku 2018 Veronika Macleod a Radka Petersen.

V rámci České školy ve Skotsku je k dispozici klub pro rodiče s dětmi, kam mohou rodiče s potomky docházet od útlého věku až do 5 let, kde mohou společně trávit čas a podílet se na různých aktivitách. Dále je součástí organizace školka, která je určena pro děti ve věku od 3,5 do 6 let. Samotná školní výuka je rozdělena aktuálně na dvě třídy. První pro děti ve věku od 6 do 7 let a druhá třída pro žáky ve věku od 8 do 9 let. Do školy však mohou docházet děti do

⁶⁶MZV. Online. 2024. *Užitečné informace pro Čechy žijící v zahraničí*. Dostupné z: https://mzv.gov.cz/cesi_v_zahranici/cz/skolstvi_a_vzdelavani/vyuka_ceskeho_jazyka_v_zahranici_pro/index.html [cit. 2024-02-01].

⁶⁷SKOTSKO Česká komunita ve Skotsku. Online. 2019. *Historie české školy a newslettery*. Dostupné Z: <https://www.skotsko.co.uk/historie-skoly-newslettery> [cit. 2024-02-01].

věku 12 let. Pro tyto starší existuje možnost i online výuky. Děti, které organizaci navštěvují, mají možnost se jednou za 14 dní účastnit výuky v rámci, které se výhradně komunikuje v češtině. Zde děti procvičují mluvení, čtení a psaní v českém jazyce a jsou seznámeny s českou kulturou formou zpívání písniček, učení se básniček a dalších aktivit. Děti pracují v malých skupinách, aby paní učitelky měly dostatečný prostor se věnovat jejich individuální jazykové úrovni. Škola však plnohodnotně bilingvní výchovu nenahradí, do školy musí přijít již dítě jazykově vybavené z rodiny.

Pod záštitou České školy vznikají mimo jiné různé společenské akce nejen pro děti všech věkových kategorií, ale také pro dospělé. Tyto akce podporují zachování české kultury v lokální komunitě.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů.

V kvalitativním empirickém šetření pomocí polostrukturovaného rozhovoru s rodiči, kteří se rozhodli k dvojjazyčné výchově, zmapuji její vhodné metody a zásady. Rozhovory doplňuji metodou pozorování dětí participantů. *Empirické šetření má poukázat na to, že bilingvismus není automatická záležitost. Získané informace mohou přinést inspiraci a podporu dalším rodičům, kteří tvoří lingvisticky smíšenou rodinu, nebo jejím příbuzným. Práce může vést také k zamyšlení pro pedagogické pracovníky v českém školství, zabývající se danou problematikou.*

6.1 Otázky výzkumného šetření

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině?

Pomocí operacionalizace jsem hlavní výzkumnou otázku rozdělila do čtyř dílčích výzkumných otázek a následně stanovila tazatelské výzkumné otázky. Tyto otázky předkládám v transformační tabulce.

Dílčí výzkumné otázky:

DVO1: Jakým způsobem respondenti vybírají vhodné metody bilingvní výchovy?

DVO2: Jaké podpůrné náležitosti participantů využívají při bilingvní výchově?

DVO3: Jaké osvědčené metody a zásady vedou dle rodičů úspěšně jejich děti k bilingvnímu užívání jazyků?

DVO4: Jaké komplikace mohou ve dvojjazyčné výchově nastat a jak se dá s překážkami pracovat?

Tabulka č. 1 – Hlavní výzkumná otázka, dílčí výzkumné otázky a tazatelské otázky

Hlavní výzkumná otázka	
<i>Jaké jsou osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině?</i>	
Dílčí výzkumné otázky	Tazatelské otázky
DVO1: Jakým způsobem respondenti vybírají vhodné metody bilingvní výchovy?	<p>TO1: Kdy jste se rozhodli, že chcete své dítě/děti vychovávat dvojjazyčně?</p> <p>TO2: Postupujete při bilingvní výchově spíše intuitivně, nebo častěji studujete teorii, případně dáte na rady ostatních?</p> <p>TO3: Kde získáváte informace o bilingvní výchově?</p>
DVO2: Jaké podpůrné náležitosti participanti využívají při bilingvní výchově?	<p>TO4: Jaká je spolupráce při bilingvní výchově vašeho partnera/partnerky a ostatních členů rodiny?</p> <p>TO5: Jaké podpůrné náležitosti v bilingvní výchově využíváte? (např.: čtení českých knih, sdružování se v komunitě bilingvně vychovávajících rodičů apod.)</p>

	<p>TO6: Jaké další vlivy vnímáte jako důležité pro bilingvní osvojení jazyků vašeho dítěte/děti? (např.: postoj společnosti k minoritní řeči, jazykový talent dítěte apod.)</p>
<p>DVO3: Jaké osvědčené metody a zásady vedou dle participantů úspěšně jejich děti k bilingvnímu užívání jazyků?</p>	<p>TO7: Které metody a zásady se podle vašeho názoru v bilingvní výchově osvědčily?</p> <p>TO8: Které metody a zásady se vám naopak v bilingvní výchově neosvědčily nebo pro vás nebyly realizovatelné?</p> <p>TO9: Co vnímáte jako nejtěžší pro vaše dítě při osvojování dvou jazyků?</p>
<p>DVO4: Jaké komplikace mohou ve dvojjazyčné výchově nastat a jak se dá s překážkami pracovat?</p>	<p>TO10: Dostali jste se někdy do fáze, kdy dítě přestalo spolupracovat? (odmítalo v druhém jazyce komunikovat).</p> <p>TO11: Jaké strategie vám pomohly k odstranění překážek (bloku) v komunikaci dítěte v druhém jazyce?</p> <p>TO12: Jaké další překážky během bilingvní výchovy nastaly?</p>

6.2 Metodické ukotvení výzkumného šetření

Hlavním cílem empirické části je zjistit, jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů a poukázat na to, že bilingvismus není automatická záležitost.

Pro naplnění cíle jsem si zvolila **kvalitativní výzkumnou strategii**. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje

různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“⁶⁸

Kvalitativní výzkumné šetření považuji v otázce bilingvní výchovy v rodině za vhodné, jelikož se jedná o téma, kde je důležitý hloubkový a individuální přístup. „Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů. Nežůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil. Velkým přínosem kvalitativní metodologie jsou přístupy, pomocí nichž navrhujeme teorii nějakého sledovaného fenoménu“⁶⁹

Jako prostředek kvalitativní výzkumné strategie jsem využila **polostrukurovaný rozhovor, který jsem doplnila o metodu pozorování**. Polostrukurovaný rozhovor jsem si složila z úvodní otázky, kdy mne tazatel blíže zasvětil do své rodinné situace a pokračuji následnými dvanácti otázkami, které mohu dále rozvíjet. **Uvědomuji si etickou stránku věci rozhovoru**, kterou jsem ošetřila informovaným souhlasem. Během realizace rozhovoru jsem si byla vědoma, jak důležité je navození příjemné atmosféry a pocitu bezpečné situace respondentů. Jako tazatel si uvědomuji, že otázky mají být pokládány bez nátlaku a musím dát participantovi příležitost vyjádřit všechny jeho myšlenky a nechat mu dostatečný časový prostor.

Zároveň jsem využila metodu pozorování dětí respondentů v prostředí České školy, při kterém jsem také dbala etických zásad.

Kvalitativnímu výzkumu se vytýká, že jsou jeho výsledky sbírka subjektivních dojmů. Jeho pružný a nestrukurovaný charakter lze – na rozdíl od kvantitativního výzkumu – těžko replikovat. Někdy se také kvalitativnímu výzkumu vytýká jeho neprůhlednost a malá transparentnost. Jako příklad se uvádí, že z výzkumné zprávy často není zřetelné, jak se vybírali jedinci pro rozhovor nebo pozorování. Také někdy není rozpoznatelné, jak se provedla analýza. Podrobný popis jednotlivých kroků většinou přesahuje možnosti omezeného rozsahu časopiseckého článku. Ve srovnání se statistickou analýzou se kvalitativní analýza nedá formalizovat.⁷⁰

⁶⁸CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c1998., strana 12. ISBN 07-619-0144-2.

⁶⁹HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, strana 53. ISBN 80-7367-040-2.

⁷⁰HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, strana 52. ISBN 80-7367-040-2.

Jako tazatel si uvědomuji, že otázky mají být pokládány neutrálně. Do rozhovoru jsem se maximálně snažila nevnášet své subjektivní dojmy a hodnocení. V samostatné podkapitole detailněji popisuji proces výběru účastníků výzkumu. **Získané informace jsem se snažila zpracovat s maximální objektivitou a explicitně.** Zároveň si uvědomuji limity svého výzkumného šetření, proto i tématu limitů věnuji jednu podkapitolu.

6.3 Časový harmonogram výzkumného šetření

Má diplomová práce byla vypracovávána v časovém rozmezí červenec 2023–květen 2024. Časový plán celé diplomové práce je rozepsán v tabulce.

Tabulka č. 2 – Časový plán

Časové rozmezí	Aktivita
Červenec 2023–prosinec 2023	Studium teoretických podkladů pro vypracování diplomové práce: četba literatury, návštěva přednášek a seminářů. Určení hlavního cíle empirického šetření.
Říjen 2023–duben 2024	Vypracování teoretické části.
Listopad 2023–leden 2024	Příprava empirické části. Návrh celého výzkumu, určení místa a času průběhu výzkumu. Předvýzkum.
Leden–březen 2024	Realizace výzkumného šetření. (sběr dat: rozhovory, pozorování)

Březen-duben 2024	Vyhodnocení výzkumného šetření. (vyhodnocení dat)
Duben-květen 2024	Formální úprava, korektura, finalizace diplomové práce.

6.4 Výběr účastníků výzkumu

Do mého šetření byly vybráni respondenti metodou záměrného výběru. Účastníci byli vyhledáváni cíleně dle určitých kritérií, která naplňují požadavky výzkumu.

Účastníci výzkumného šetření jsou rodiče, kteří se rozhodli vychovávat své děti bilingvně. Vybrala jsem rodiče, kteří se sdružují v instituci Česká škola ve Skotsku, a to za účelem systematické motivace těchto rodičů. Zároveň jako výhodu spatřuji v tom, že jsem mohla rozhovory doplnit o metodu pozorování dětí participantů v organizaci, a tím sledovat jejich reálnou dvojjazyčnou znalost.

Participanty jsem vybírala dle rodinného modelu:

- 1) Jeden z rodičů je rodilý anglicky mluvčí, druhý z páru je rodilý česky mluvčí. Dítě, nebo děti, se páru narodily ve Velké Británii a plní požadavky britské povinné školní docházky.
- 2) Dva rodilí Češi žijící v UK, jejichž dítě nebo děti se narodily v Anglii a plní požadavky britské povinné školní docházky.

Tabulka č. 3 – Participanti

Participant	Rodinná situace
P1 – Petra	Rodinný model 1) Jedno dítě ve věku 11 let.
P2 – Klára	Rodinný model 1) Dvě děti ve věku 15 a 17 let.
P3 – Michaela	Rodinný model 1) Jedno dítě ve věku 8 let.
P4 – Kláudie	Rodinný model 1) Dvojčata ve věku 12 let.
P5 – Simona	Rodinný model 2) Jedno dítě ve věku 6 let.
P6 – Kristýna	Rodinný model 2) Dvě děti ve věku 4 a 7 let.

6.5 Popis realizace výzkumného šetření

Výzkum probíhal v organizaci: Czech School Scotland CIC, Edinburgh. Před zahájením výzkumného šetření jsem se v první řadě obrátila na ředitelku organizace. Sdělila jsem jí svůj záměr a cíl empirického šetření. Následně jsem připravila komplexní návrh realizace celého výzkumu a časový harmonogram. Společně s paní ředitelkou jsme oslovily vhodné participanty, šest z patnácti oslovených rodičů přislíbilo účast.

Před samotným empirickým šetřením jsem provedla předvýzkum. Po sestavení rozhovoru jsem si otestovala, zda jsou moje otázky dostatečně srozumitelné a zda získávám odpovědi, které potřebuji zjistit.

Polostrukturované rozhovory byly realizovány osobně přímo v organizaci. S některými participanty jsem rozvíjela další komunikaci online. Zároveň jsem **mohla využít poznatky z pozorování dětí respondentů** přímo v organizaci Czech School Scotland.

Rozhovor s každým participantem trval přibližně 30–35 minut a byl se všemi účastníky **nahráván prostřednictvím mobilního telefonu.** Všem účastníkům bylo zaručeno, že jejich identita zůstane utajena a informace z rozhovorů a jejich odpovědi budou použity výhradně pro potřeby této diplomové práce, konkrétně pro zpracování empirického šetření. Veškeré nahrávky

rozhovorů byly po jejich přepisu smazány. Nikdo z tázaných neměl problém s nahráváním rozhovoru. Před samotným dialogem každý účastník podepsal informovaný souhlas, který je součástí přílohy této diplomové práce. Všichni oslovení odpověděli na všechny otázky, které jsem uvedla v tabulce.

Rozhovory probíhaly vždy individuálně, bez přítomnosti dalších osob. Všechny neformální nebo hovorové výrazy byly zachovány v doslovném přepisu, aby byla zachována autentičnost sdělení. **Zpracování údajů spočívalo v doslovném přepsání rozhovorů do počítačové podoby** po opakovaném poslechu nahrávek. Zvolila jsem takový způsob transkripce, který zachovává specifčnost mluvy, dialekt dotazovaného, a zahrnuje i citoslovce, případně další jazykové prvky.

Po přepsání nahrávek rozhovorů **následovala analýza**, během které jsem **při otevřeném kódování** vyznačila opakující se jevy. Následně jsem kolem těchto jevů postupně seskupovala související pojmy, jež byly **rozřazeny do kategorií**. V závěrečné části šetření je **interpretován výsledek výzkumu**.

7. Výsledky výzkumného šetření a jejich interpretace

Analýzu získaných informací a poznatků mého empirického šetření jsem prováděla **převážně induktivní formou**, od konkrétního jevu k obecnému úsudku. „Analytická indukce je podle Brymarta (2004b) jednou z obecných strategií kvalitativní analýzy. Začíná hrubou definicí výzkumné otázky, pokračuje hledáním hypotetického vysvětlení daného problému a pokračuje ověřováním této hypotézy na jednotlivých případech.“⁷¹

Zjištěné výsledky empirické části této práce byly mnou nejprve **kategorizovány a následně interpretovány**. **Stěžejní částí mého šetření je diskuse**, kde prostřednictvím získaných informací **porovnávám teorii s praxí a nabídnu čtenáři poznatky z rozhovorů a odpovědi na výzkumné otázky**.

Ve svém výzkumu kladu důraz na jedinečné zkušenosti každého respondenta a jeho porozumění dané situaci. Jednotlivé zkušenosti jsou zkoumány a analyzovány s cílem porozumět tomu, jaký smysl každý participant přikládá svým zkušenostem. Z tohoto důvodu ve svém šetření spatřuji **prvky fenomenologicky orientovaného výzkumu**.

7.1 Výsledky a interpretace provedených rozhovorů

DVO1: Jakým způsobem respondenti vybírají vhodné metody bilingvní výchovy?

TO1: *Kdy jste se rozhodli, že chcete své dítě/děti vychovávat dvojjazyčně?*

Otázka byla položena za účelem mapování situace, zda respondenti vychovávali své dítě bilingvně již od narození, nebo některý z rodičů použil metodu přidání druhého jazyka později, tedy až ve věku zhruba tří let, kdy jsou osvojeny základy první řeči. Ve své teoretické části pro tuto metodu využívám označení tzv. Fantiniho pravidlo. Všichni participanti se shodli na názoru, že se pro dvojjazyčnou výchovu rozhodli již v těhotenství, nebo bezprostředně po narození potomka, a vychovávali své dítě bilingvně již od začátku.

Klára v rozhovoru uvádí: „*Už když jsem byla těhotná, to už jsem věděla, že chci aby moje děti uměly česky.*“ Zároveň jsem touto otázkou zjistila, že všichni rodiče považovali dvojjazyčnost za přirozenou a intuitivní záležitost. Petra s úsměvem říká: „*Než se moje dcera narodila, myslela jsem si, že to bude přirozený, všechny děti, které se narodí smíšenému páru přece používají jejich jazyky.*“

⁷¹ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, strana 207. ISBN 978-80-262-0644-6.

.“

TO2: *Postupujete při bilingvní výchově spíše intuitivně, nebo častěji studujete teorii, případně dáte na rady ostatních?*

TO3: *Kde získáváte informace o bilingvní výchově?*

Respondenti se přikláněli k intuitivní výchově.

Michaela bez váhání reagovala: *„Intuitivně. Je pro mě automatické na moje dítě mluvit česky. Vlastně i k ostatním miminům jsem měla tendence mluvit česky, i když jsem sama žila v Anglii už dlouhou dobu a prakticky jsem denně používala jenom angličtinu a rodnou češtinou jsem mluvila už fakt velmi málo.“* Obecně respondenti nečtou odbornou literaturu na dané téma. Necháávají se inspirovat odborníky např. prostřednictvím přednášek, i ostatními rodiči, kteří mají v této oblasti zkušenost.

Simona například k této otázce uvádí: *„Ty jo.....Asi žádné knížky o bilingvismu jsem nečetla. Inspirovala jsem se mojí kamarádkou, která se prostě nestyděla všude na svoje dítě mluvit slovensky.“*

Během rozhovorů nejčastěji padlo jméno Anna Paap. Anna Paap je česká lingvistka žijící v Mnichově, která se zabývá bilingvní výchovou a sama tak vede své děti. Její přístup a zkušenosti inspirují respondenty při dvojjazyčné výchově.

DVO2: Jaké podpůrné náležitosti participantů využívají při bilingvní výchově?

TO4: *Jaká je spolupráce při bilingvní výchově vašeho partnera/partnerky a ostatních členů rodiny?*

Respondenti v této otázce odpovídali s větší pestrostí. Každý z participantů měl jinou osobní zkušenost ze strany podpory partnera a rodiny.

Petra uvádí: *„Můj manžel mě nepodporoval, necítil se v tom komfortně, nerozuměl nám. Moje dcera nechtěla poté komunikovat česky a myslím si, že rozvod mi pomohl a já jsem poté začala s cílenou výukou.“*

Klára má opačnou rodinnou situaci: *„Podpora manžela byla maximální“*. Dodává: *„Hodně mi v tom pomáhal právě můj manžel, který sice neumí česky, ale mně stačilo, že stál 100% za tím, aby děti česky mluvily.“*

Obecně z odpovědí vyplývá, že participantů považují podporu rodiny a zejména partnera za stěžejní podmínku při dvojjazyčné výchově.

Kristýna, která nemá za partnera cizince, ale děti vyrůstají od narození v Anglii uvádí: „*Museli jsme se s partnerem maximálně shodnout, to byl základ, bez toho by to nešlo.....A rodina, ta to brala automaticky, přece když jsme dva Češi, děti budou mluvit skvěle česky.*“

TO5: *Jaké podpůrné náležitosti v bilingvní výchově využíváte? (např.: čtení českých knih, sdružování se v komunitě bilingvně vychovávajících rodičů apod.)*

Z odpovědí respondentů vyplývá, že mezi nejzásadnější podpůrné náležitosti patří rozvoj kulturní identity dětí ať už prostřednictvím cest do České republiky nebo sdružování se v komunitě, dodržování českých zvyků a vaření českých jídel.

Klaudie říká, že ji pomáhá komunita, zejména Česká škola, a dodává: „*Ode mě češtinu moje děti neberou.*“

Z kulturních prvků se participantům nejvíce osvědčilo čtení knih, sledování české televize, filmů a seriálů či poslouchání rádia – tuto podpůrnou náležitost označují za efektivní.

Michaela uvádí: „*My hlavně čteme, dennodenně, máme spousty knih.*“

Někteří participanté také kladně hodnotili postoj majoritní školy, která dvojjazyčné děti podporuje a například jim dává prostor při výuce představit daný stát.

TO6: *Jaké další vlivy vnímáte jako důležité pro bilingvní osvojení jazyků vašeho dítěte/děti? (např.: postoj společnosti k minoritní řeči, jazykový talent dítěte apod.)*

Z výzkumného šetření vyplývá, že dané metody (viz TO7 a TO8) mohou být účinné pouze pokud jsou praktikovány za dostatečných podmínek, podpůrných náležitostí a zásad.

K uvedenému podporujícímu postoji druhého rodiče participanté přidávají zásady: cílevědomost a vytrvalost, v neposlední řadě čas, energie i prostor, který dvojjazyčné výchově věnují.

Klára uvádí: „*Moje děti umí dobře česky, ale hlavně z toho důvodu, že jsem s nimi byla doma.*“

Klaudie říká: „*Bohužel jsem musela jít zpátky do práce a když já jsem přišla v sedm hodin večer z práce, tak už děti byly unavené a mluvit česky se jim nechtělo, tak jsem si řekla, že počkám, ale moje děti zakrněly.*“

Petra popisuje svoji zkušenost: „*Potkala jsem syna jedné Češky, který tady žije od čtyř let a je stejně starý jako já, on měl tak krásnou češtinu bez přízvuku a to mi dalo naději, že to jde, vychovat úplně bilingvní dítě, tohle byl potom můj cíl.*“

DVO3: Jaké osvědčené metody a zásady vedou dle participantů úspěšně jejich děti k bilingvnímu užívání jazyků?

TO7: *Které metody a zásady se podle vašeho názoru v bilingvní výchově osvědčily?*

TO8: *Které metody a zásady se vám naopak v bilingvní výchově neosvědčily nebo pro vás nebyly realizovatelné?*

Z těchto dvou tazatelských otázek vyplynulo, že se rodičům při bilingvní výchově nejvíce osvědčily zejména dvě metody: "Jedna osoba – jeden jazyk" a "Minoritní jazyk doma". Během mého výzkumu se potvrdilo, že metoda "Jedna osoba – jeden jazyk" je nejznámější. Tento způsob výchovy je však těžké udržet a vyžaduje příznivé rodinné podmínky. Pokud respondenti nemají dostatečné podmínky, nebo jim tato metoda nevyhovuje, vytváří dle jejich slov doma tzv: "Český svět". Využívají tedy metodu "Minoritní jazyk doma". Michaela a Klára se téměř identicky shodují, že metoda "Jedna osoba – jeden jazyk" pro ně byla vhodná, přirozená a považují ji za efektivní.

Petra se naopak k metodě "Jedna osoba – jeden jazyk" lehce vymezuje, a raději využila metodu „Minoritní jazyk doma“: *„Mě třeba Metoda OPOL hodně stresovala, raději jsem měla nastavený "Český svět" v našem bytě.“*

"Metodu místa a času", pravidlo "Určující je první věta" a "Metodu Dvě osoby – dva jazyky" respondenti používali jen výjimečně, nebo situačně.

Kristýna v rozhovoru říká: *„Zkoušeli jsme plynule v rozhovorech přecházet z jednoho jazyku na druhý.....Ale asi nejčastěji hovoříme doma česky a venku anglicky.“*

TO9: *Co vnímáte jako nejtěžší pro vaše dítě při osvojování dvou jazyků?*

Z odpovědí participantů vychází, že děti mají mnohdy lehce opožděný vývoj řeči. Simona a Michaela se shodují, že jejich potomci začaly mluvit později.

Některé děti mohou mít problém s kulturní identitou a na základní škole trpět pocitem odlišnosti. Klára uvádí: *„Moje dcera mi nedávno řekla, že sice nikdy žádný problém neměla, ale cítila se být trochu jiná.“*

DVO4: Jaké komplikace mohou ve dvojjazyčné výchově nastat, a jak se dá s překážkami pracovat?

TO10: *Dostali jste se někdy do fáze, kdy dítě přestalo spolupracovat? (odmítalo v druhém jazyce komunikovat)*

Čtyři z šesti rodičů uvádí, že se dostali do situace, kdy dítě nechtělo spolupracovat a druhý jazyk odmítalo. Ve všech případech byla tato situace doprovázena vzdorem a vztekem.

Klaudie popisuje období prvního vzdoru, kdy mluvila na děti česky: „*Maminko nemluv na nás takhle, my ti nerozumíme. My to víme, ty mluvíš i anglicky, mluv na nás anglicky.....Prostě to odmítaly, vztekaly se, to byl konec.*“

Respondenti se shodli na tom, že v těchto situacích není vhodné se nechat odradit prvním nezdarem a dítě nenutit ke komunikaci. Participanti, kteří danou situaci nezažili, se setkali s jevem, že dítě v některých situacích preferuje angličtinu. Michaela odpověděla: „*Ne soustavně. Spíš občas se stává, že je unavený a je pro něj jednodušší mluvit anglicky.*“

TO11: *Jaké strategie vám pomohly k odstranění překážek (bloku) v komunikaci dítěte v druhém jazyce?*

Michaela doplňuje: „*Určitě se tím nenechat odradit, znám to i ze zkušenosti mých kamarádek, je to v určitém věku normální.*“ Ke zmíněné strategii nenutit dítě ke komunikaci a nenechat se odradit prvním nezdarem, respondenti přidávají vlastní poznatek – když dítě odpovídá v angličtině, pokračovat v češtině. Petra a Simona popisují téměř shodně situaci: „*Nechala jsem dceru mluvit anglicky a já jsem ji odpovídala dále v češtině.*“

TO12: *Jaké další překážky během bilingvní výchovy nastaly?*

Každá zkušenost rodiče je jedinečná, ale všichni respondenti se shodují na tom, že se jedná o náročný proces, kdy během dvojjazyčné výchovy naráží na spoustu překážek.

Kristýna se smíchem uvádí: „*Je to překážka za překážkou, teda alespoň pro mě.*“

Dotazovaní se téměř ve všech případech shodli, že v počátcích bilingvní výchovy si rodiče vnitřně zpracovávali nepříjemné pocity spojené s používáním minoritního jazyka. Tyto emoce mohly zahrnovat pocit neslušnosti, obavu z nálepkování dítěte, nebo strach z reakce okolí.

Dále respondenti uváděli různé individuální překážky, které během bilingvní výchovy dětí řešili. Například: problém s odstraněním anglického přízvuku v češtině, nebo situace, kdy z pracovních důvodů netrávili s dětmi tolik času apod.

7.2 Interpretace výzkumných otázek

Hlavní výzkumná otázka: *Jaké jsou osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině?*

Z výzkumného šetření vyplývá, že se rodičům při bilingvní výchově nejvíce osvědčily zejména dvě metody: "Jedna osoba – jeden jazyk" a "Minoritní jazyk doma".

DVO1: *Jakým způsobem respondenti vybírají vhodné metody bilingvní výchovy?*

Respondenti často uvádí, že se ohledně bilingvní výchovy svých dětí rozhodují intuitivně již od narození potomků. Zároveň se nechávají inspirovat odborníky i ostatními rodiči, kteří mají v této oblasti zkušenost.

DVO2: *Jaké podpůrné náležitosti participantů využívají při bilingvní výchově?*

Z odpovědí participantů vyplývá, že mezi nejzásadnější podpůrné náležitosti patří rozvoj kulturní identity dětí, ať už prostřednictvím cest do České republiky nebo sdružování se v komunitě apod. Z kulturních prvků se participantům nejvíce osvědčilo čtení knih, sledování české televize, filmů, seriálů či poslouchání rádia – tuto podpůrnou náležitost označují za efektivní. Zásadními podmínkami při bilingvní výchově, které většinově účastníci šetření uvádějí, jsou podporující postoj rodiny, zejména pak druhého rodiče. K uvedenému podporujícímu postoji druhého rodiče participantů přidávají zásady: cílevědomost a vytrvalost, v neposlední řadě čas, energie i prostor, který dvojjazyčné výchově věnují.

DVO3: *Jaké osvědčené metody a zásady vedou dle rodičů úspěšně jejich děti k bilingvnímu užívání jazyků?*

Z výzkumného šetření vyplývá, že se rodičům při bilingvní výchově nejvíce osvědčily zejména dvě metody: "Jedna osoba – jeden jazyk" a "Minoritní jazyk doma".

(viz hlavní výzkumná otázka) Všichni dotazovaní se shodují na názoru, že dané metody mohou být účinné pouze pokud jsou praktikovány za dostatečných podmínek, podpůrných náležitostí a zásad.

DVO4: *Jaké komplikace mohou ve dvojjazyčné výchově nastat a jak se dá s překážkami pracovat?*

Každá zkušenost rodiče je jedinečná, ale všichni respondenti se shodují na tom, že se jedná o náročný proces, kdy během dvojjazyčné výchovy naráží na spoustu překážek. Z výsledků

empirického šetření vychází, že s výjimkou dvou případů uvádějí rodiče jako nejtěžší překážku situaci, kdy dítě odmítalo druhý jazyk používat. V těchto případech docházelo k projevům odporu a vzteku. Respondenti se shodli na tom, že v těchto situacích není vhodné se nechat odradit prvním nezdarem a dítě nenutit ke komunikaci. Dotazovaní se téměř ve všech případech shodli, že v počátcích bilingvní výchovy si rodiče vnitřně zpracovávali nepříjemné pocity spojené s používáním minoritního jazyka. Tyto emoce mohly zahrnovat pocit neslušnosti, obavu z nálepkování dítěte, nebo strach z reakce okolí.

7.3 Limity výzkumného šetření

Jako limit mého empirického šetření spatřuji fakt, že se jedná zejména z geografického pohledu o specifický vzorek respondentů, kterým je model bilingvních rodin Čechů žijících v okolí Edinburghu. Důležité je brát v úvahu rodinnou situaci participantů, která může mít vliv na volbu metod bilingvní výchovy. Také na kulturní i sociální nastavení regionu, ve kterém žijí. Každá země má své charakteristiky a dynamiku, které mohou ovlivnit životní styl, hodnoty a priority jednotlivců i rodin.

Jako další omezení vnímám skutečnost, že se jedná o konkrétní komunitu lidí, která se sdružuje v jedné organizaci za účelem dosažení stejného primárního cíle – výuky češtiny svých dětí. Tím mohou být názory respondentů ovlivněny.

8. Diskuse

Své výzkumné šetření opírám o teoretické poznatky dané problematiky a vycházím z vlastní praktické zkušenosti.

Před několika lety jsem během svého pobytu ve Skotsku sama působila v organizaci Czech School Scotland, kde probíhalo mé empirické šetření. Zde jsem prvně zjistila, že bilingvismus není přirozená záležitost. Do té doby jsem předpokládala, že u dětí lingvisticky smíšeného páru či u potomků dvou Čechů žijících v zahraničí, je užívání obou jazyků automatický proces, který nevyžaduje systematickou výchovu. Při práci s těmito dětmi jsem zaznamenala diametrálně rozdílnou úroveň ovládnutí češtiny jako druhého jazyka. Někteří jedinci měli výbornou produktovou jazykovou úroveň a někteří naopak měli problém i s porozuměním řeči. Tento fakt mě vedl nejprve ke studiu teoretických podkladů o dvojjazyčnosti a o několik let později k výběru tématu této diplomové práce.

Během vypracování diplomové práce jsem své teoretické poznatky o bilingvistice dále rozvíjela. Čerpala jsem nejen z českých a zahraničních knižních zdrojů, ale také z přednášek a rad odborníků, kteří se bilingvní výchovou dlouhodobě zabývají.

Teoretická část práce má za úkol nejen poskytnout podklad pro výzkumné šetření, ale také seznámit čtenáře komplexně s problematikou bilingvistice a dvojjazyčnou výchovou od hraničních témat ke konkrétním aspektům.

V teoretické části se věnuji lingvistickým a psycholingvistickým otázkám, které považuji za důležité k uchopení problematiky bilingvistice. V první kapitole také vymezuji základní pojmy jako jsou dominantní jazyk, monolingvismus, multilingvismus a další, což považuji za nezbytné pro orientaci v textu diplomové práce. Dále se zabývám jazykovým vývojem jedinců a specifiky při osvojování řeči u bilingvních dětí. Jazykový vývoj opírám o poznatky z vývojové psychologie. Definici pojmu bilingvismus a bilingvní mluvčí zkoumám z různých úhlů pohledu několika autorů a mapuji kategorizaci dvojjazyčnosti. Tímto přístupem se snažím naznačit, že tato problematika je obsáhlá a různorodá. Pokračuji v mapování jazykových a kulturních specifik bilingvistice a nabízím stručný historický pohled na zmíněnou otázku.

Stěžejní část teoretických kapitol začíná u lingvisticky smíšených rodin, které představují základní kontext pro danou výchovu. Typy lingvisticky smíšených rodin ilustruji z pohledu

dvou autorů. Detailně zkoumám zásady a metody dvojjazyčné výchovy a s tím spojené překážky a podpůrné náležitosti.

Metody jsou rozděleny do samostatných podkapitol: metoda OPOL – Jedna osoba – jeden jazyk, metoda místa a času a metoda minoritní jazyk doma, metoda 2P2L – Dvě osoby – dva jazyky, Fantiniho pravidlo a umělý bilingvismus.

Mimo těchto metod jsou z literatury vybrány nejčastěji se opakující zásady: nespěchat na vývoj jazykových schopností dítěte, nenutit potomka, pokud jazyk odmítá, sdružovat se s rodiči, kteří vychovávají děti také bilingvně, neopravovat chyby v komunikaci dítěte, začít s bilingvní výchovou hned od narození, nenechat se odradit prvním neúspěchem.

V neposlední řadě jsou popsány nejčastěji uváděné překážky bilingvní výchovy: míchání jazyků, opožděný vývoj řeči, problémy v mezilidské komunikaci, odmítání druhého jazyka dítětem, nedostatek podpory ze strany rodiny, obava z neslušnosti při komunikaci v druhém jazyce.

Závěrem představuji organizaci Českou školu ve Skotsku, která je jednou z podpůrných náležitostí a ve které provádím výzkumné šetření.

Cílem empirické části diplomové práce je zjistit, jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů a poukázat na to, že bilingvismus není automatická záležitost. Výzkumného šetření se zúčastnilo šest participantů, kteří mají osobní zkušenost s bilingvní výchovou svých dětí. Jednalo se o specifický vzorek respondentů, kterým je model bilingvních rodin Čechů žijících v okolí Edinburghu, navštěvujících lokální organizaci Česká škola ve Skotsku, zaměřující se na podporu výuky českého jazyka a zachování kultury.

Ve svém výzkumu kladu důraz na jedinečné zkušenosti každého respondenta a jeho porozumění dané situaci. Nejen z tohoto důvodu byla zvolena kvalitativní metoda polostrukturovaného rozhovoru doplněná o pozorování. V interpretaci zjištěných informací empirického šetření porovnávám teorii s praxí, nabízím čtenáři poznatky z rozhovorů a odpovědi na výzkumné otázky.

Z výzkumného šetření vyplývá, že se rodičům při bilingvní výchově nejvíce osvědčily zejména dvě metody: "Jedna osoba – jeden jazyk" a "Minoritní jazyk doma." Během mého výzkumu se potvrdilo, že metoda "Jedna osoba – jeden jazyk" je nejznámější. Rodiče ji intuitivně používají a považují ji za nejvíce efektivní. Tento způsob výchovy je však těžké udržet a vyžaduje příznivé rodinné podmínky. Pokud respondenti nemají dostatečné podmínky, nebo jim tato

metoda nevyhovuje, vytváří dle jejich slov doma tzv: "Český svět", využívají tedy metodu "Minoritní jazyk doma."

"Metodu místa a času", pravidlo "Určující je první věta" a "Metodu Dvě osoby – dva jazyky" respondenti používali jen výjimečně, nebo situačně.

V teoretické části jsem zmiňovala i variantu přidání druhého jazyka v pozdějším věku dítěte až po základním osvojení jazyka prvního, kterou lze často nalézt pod názvem "Fantiniho pravidlo" a dále "Metodu umělého bilingvismu". Osvědčenost metod nemohu posoudit, nikdo z mých respondentů tyto metody nepoužíval. Během výzkumu jsem zjistila, že "Fantiniho pravidlo" není příliš známé.

Všichni dotazovaní se shodují na názoru, že metody mohou být účinné, pouze pokud jsou užívány za dostatečných podmínek, podpůrných náležitostí a zásad.

Zásadními podmínkami, které většinově participanti uvádějí, jsou podporující postoj rodiny, zejména druhého rodiče, cílevědomost a vytrvalost. V neposlední řadě čas, energie i prostor, který dvojjazyčné výchově věnují.

Jako praktický příklad se mi během mého výzkumu naskytla k zmapování situace, kdy jsem měla možnost porovnat matku, která zůstala doma s dětmi až do jejich pozdního věku s rodičem, který vychovával své děti bilingvně a nastoupil do práce na plný úvazek po prvním roce života dětí (dvojčat), přičemž potomci zůstali doma s anglicky mluvící chůvou. V prvním případě se podařilo dětem předat jazyk na velmi dobré produktové úrovni v druhém případě se jedná spíše o pasivní bilingvisty.

Z odpovědí respondentů též vyplývá, že mezi nejzásadnější podpůrné náležitosti patří rozvoj kulturní identity dětí, ať už například prostřednictvím cest do České republiky, sdružování se v komunitě, nebo dodržování českých zvyků apod. Z kulturních prvků se participantům nejvíce osvědčilo čtení knih, sledování české televize, filmů, seriálů či poslouchání rádia – tuto podpůrnou náležitost označují za efektivní.

Každá zkušenost rodiče je jedinečná, ale všichni respondenti se shodují na tom, že se jedná o náročný proces, kdy během dvojjazyčné výchovy naráží na spoustu překážek.

Z výsledků empirického šetření vychází, že s výjimkou dvou případů uvádějí rodiče jako nejtěžší překážku situaci, kdy dítě odmítalo druhý jazyk používat. V těchto případech docházelo k projevům odporu a vzteku. Respondenti se shodli na tom, že v těchto situacích není vhodné se nechat odradit prvním nezdarem a dítě nenutit ke komunikaci. Při počátcích bilingvní výchovy si rodiče vnitřně zpracovávali nepříjemné pocity spojené s používáním minoritního jazyka. Tyto emoce mohly zahrnovat pocit neslušnosti, obavu z nálepkování dítěte, nebo strach

z reakce okolí. Dotazovaní často uvádí, že se ohledně bilingvní výchovy svých dětí rozhodují intuitivně již od narození potomků. Zároveň se nechávají inspirovat odborníky i ostatními rodiči, kteří mají v této oblasti zkušenost. Z odborníků často uvádí lingvistku Annu Paap.

Součástí práce není reprezentativní vědecký výzkum. Provedené šetření má pouze ilustrativní charakter a lze jej považovat spíše za inspiraci a podporu pro rodiče, kteří tvoří lingvisticky smíšenou rodinu nebo jejím příbuzným, například prarodičům. Práce může vést také jako podnět k zamyšlení pro pedagogické pracovníky v českém školství, zabývající se danou problematikou. Domnívám se, že v České republice se jedná o aktuální téma. Rodiny žijící v zahraničí i lingvisticky smíšené páry a cizinci, kteří se rozhodnou založit rodinu na našem území již nejsou výjimkou.

9. ZAVĚR

Diplomová práce se zabývá otázkou bilingvismu a bilingvní výchovy. Čtenáři poskytuje ucelený teoretický přehled daného tématu doplněný o empirické šetření vycházející ze zkušeností rodičů, kteří vychovávají své děti dvojjazyčně.

V teoretické části diplomové práce jsem se zaměřila na poskytnutí komplexního přehledu problematiky bilingvismu. Postupovala jsem od hraničních témat ke konkrétním aspektům dvojjazyčnosti. Věnovala jsem se vícestrannému pohledu několika autorů a publikací, abych zajistila co nejširší pohled pro pochopení tématu. Podrobněji mapuji lingvisticky smíšené rodiny, které představují základní kontext pro danou výchovu. Detailně jsem prozkoumala metody a zásady dvojjazyčné výchovy a s tím spojené překážky a podpůrné náležitosti i podmínky.

Cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou v praxi osvědčené metody bilingvní výchovy v rodině respondentů a poukázat na to, že bilingvismus není automatická záležitost. Výzkumného šetření se zúčastnilo šest participantů, kteří mají osobní zkušenost s bilingvní výchovou svých dětí. Jednalo se o specifický vzorek respondentů, kterým je model bilingvních rodin Čechů žijících v okolí Edinburghu, navštěvujících lokální organizaci na podporu výuky českého jazyka a zachování kultury.

Z výzkumného šetření vyplývá, že se rodičům při bilingvní výchově nejvíce osvědčily zejména dvě metody: "Jedna osoba – jeden jazyk" a "Minoritní jazyk doma." Všichni dotazovaní se shodují na názoru, že metody mohou být účinné pouze pokud jsou užívány za dostatečných podmínek a náležitostí.

Zásadními podmínkami bilingvní výchovy, které většinově participantů uvedli, jsou podporující postoj rodiny, zejména pak druhého rodiče, cílevědomost a vytrvalost. V neposlední řadě čas, energie i prostor, který dvojjazyčné výchově věnují. Mezi nejpodstatnější podpůrné náležitosti patří rozvoj kulturní identity dětí, ať už prostřednictvím cest do České republiky nebo sdružování se v komunitě apod. Z kulturních prvků se respondentům nejvíce osvědčilo čtení knih, sledování české televize, filmů, seriálů či poslouchání rádia – tuto podpůrnou náležitost označují za efektivní.

Každá zkušenost rodiče je jedinečná, ale všichni se shodují na tom, že se jedná o náročný proces, kdy během dvojjazyčné výchovy naráží na spoustu překážek.

Součástí práce není reprezentativní vědecký výzkum. Provedené šetření má pouze ilustrativní charakter a lze jej považovat spíše za inspiraci a podporu pro rodiče, kteří tvoří lingvisticky smíšenou rodinu nebo jejím příbuzným, například prarodičům. Práce může vést také jako

podnět k zamyšlení pro pedagogické pracovníky v českém školství zabývající se danou problematikou. Domnívám se, že v České republice se jedná o aktuální téma. Rodiny žijící v zahraničí i lingvisticky smíšené páry a cizinci, kteří se rozhodnou založit rodinu na našem území již nejsou výjimkou.

10. Summary

The thesis deals with the question of bilingualism and bilingual upbringing. It provides the reader with a comprehensive theoretical overview of the topic, supplemented by empirical research based on the experiences of parents raising their children bilingually.

In the theoretical part of the thesis, I focused on providing a comprehensive overview of the issues surrounding bilingualism. I proceeded from boundary topics to specific aspects of bilingualism. I delved into a multifaceted perspective from various authors and publications to ensure a broad understanding of the topic. I particularly mapped out linguistically mixed families, which represent the basic context for bilingual upbringing. I thoroughly explored methods and principles of bilingual education, as well as associated obstacles and supportive factors and conditions.

The aim of the practical part of the thesis was to investigate the effective methods of bilingual education in the families of respondents and to emphasize that bilingualism is not an automatic process. Six participants, who have their own experience with bilingual education of the children, took part in the research. They represent a specific sample of respondents, consisting of bilingual families of Czechs living around of Edinburgh, attending a local organization supporting Czech language education and cultural habits.

The research indicates that two methods have proven most effective to parents in bilingual education: "One Person, One Language" and "Minority Language at Home." All respondents agree, that these methods can be effective only when used under sufficient conditions and circumstances.

The essential conditions primarily cited by the majority of participants include the family's attitude, particularly that of the second parent, determination, and perseverance. Furthermore time, energy, and space dedicated to bilingual upbringing are crucial. Finally, among the most significant supportive factors are the development of children's cultural identity, whether through trips to the Czech Republic or involvement in the community. Respondents found reading books, watching Czech television and films, or listening to the Czech radio most effective among cultural elements.

Each parent's experience is unique, but they all agree that bilingual upbringing is a demanding process fraught with numerous obstacles.

The work does not include a representative scientific study. The conducted survey has only an illustrative character and can be considered rather as inspiration and support for parents forming

a linguistically mixed family or their relatives, such as grandparents. The work may also serve as a stimulus for reflection for educational professionals in the Czech educational system dealing with the issue. I believe that in the Czech Republic, this is a current topic. Families living abroad, as well as linguistically mixed couples and foreigners deciding to start a family in our territory, are no longer exceptions.

11. ZDROJE INFORMACÍ

Knižní zdroje

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 1. Přeložil Petr Bakalář. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.

GROSJEAN, François a LI, Ping. *Psycholingvistika bilingvismu*. Přeložil Jan CHROMÝ. Lingvistika (Karolinum). Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3641-2.

HÁJKOVÁ, Vanda a STRNADOVÁ, Iva. *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7.

HARDING, Edith a RILEY, Philip. *Bilingvní rodina*. Přeložil Pavla LE ROCH, přeložil Alice ZAVADILOVÁ. Rádci pro rodiče a vychovatele. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

CHEJNOVÁ, Pavla. *Jazykový vývoj u dítěte*. Online. Praha: Code Creator, 2016. ISBN 978-80-88176-06-0. Dostupné z: <https://ecuni.publi.cz/book/462-jazykovy-vyvoj-ditete>.

JANOUSEK, Jaromír. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, Psyché (Grada Publishing). ISBN 978-802-4715-940.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy*. Praha: Epoque, 2006. ISBN 80-87027-31-0.

LACHOUT, Martin. *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého*. Praha: Togga, 2017. ISBN 978-80-7476-128-7.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN isbn:978-80-247-1284-0.

MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN ISBN 978–80–246–2640-6.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4736-037.

SCHOLL, Lucie; ŠULOVÁ, Lenka a MORGENSTERNOVÁ, Monika. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Online. Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-826-8. Dostupné z: <https://www.smarteca.cz/my-library>.

SKUTIL, Martin. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

STRANOVSKÁ, Eva. *Psycholingvistika: determinanty osvojovania si a učenia sa cudzieho jazyka a kultúry*. Brno: MSD, 2011. ISBN 978-80-7392-181-1.

ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšín*. Praha: Slon, 2009. ISBN 978-80- 86429-83-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2009., ISBN 978-80-7367-387-1.

Zahraniční knižní zdroje

BAKER, Colin a JONES, Sylvia Prys. *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Philadelphia, PA: Multilingual Matters, 1998. ISBN 1853593621.

BAKER, Colin. *Foundations of bilingual education and bilingualism*. NY: Multilingual Matters, 2011. ISBN 1847693555.

BARRON-HAUWEART, S. *Language strategies for bilingual families: the one-parent-onelanguage approach*. New York: Multilingual matters, 2004. SBN 978-1-853-59715-2

BLANC, Michel H. A. *Bilinguality and Bilingualism*. Second edition. Cambridge University Press, 2000. ISBN 0 52164843 2.

BLOOMFIELD, Leonard. *Language*. London: George Allen & Unwin, 1933. ISBN 0044000162.

BOUKO, Catherine; CARTON, Julie; LIMACHER-RIEBOLD, Ute; O'MALLEY, Mary-Pat a ROSENBACK, Rita. *How to raise a bilingual child Practical guide for parents with ready-to-use activities*. Online. PEaCH Project & Authors, 2020. Dostupné z: <https://bilingualfamily.eu/wp-content/uploads/2020/11/PEaCH-Handbook-eng-rev3.pdf>

CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c1998. ISBN 07-619-0144-2.

GROSJEAN, Francis: *Bilingual: Life and reality*. Harvard university press, 2010. ISBN 9780674048874.

KING, K., MACKAY, A. *The bilingual edge: why, when and how to teach your child a second language*. New York: Harper Perennial, 2007. ISBN 978-0061-24656-2

MAHLSTEDT, S. *Zweisprachigkeitserziehung in gemischtsprachigen Familien*. Frankfurt: Lang, 1996. ISBN: 978-3631-30776-2.

STEINBERG, Danny D. a SCIARINI, Natalia V. *An Introduction to Psycholinguistics*. Second edition. Great Britain: Edinburgh Gate, 2006. ISBN 978-0-582-50575-9.

ŠTEFÁNIK, Jozef. *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov: intenzívny bilingvizmus u detí*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2000. ISBN 80-223-1408-0.

ŠTEFÁNIK, Jozef. *Jeden človek, dva jazyky: dvojjazyčnosť u detí : predsudky a skutočnosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000. ISBN 80 -888 -8041 -6.

Internetové a další zdroje

BACHÁROVÁ, Gabriela a ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Bilingvní výchova: přináší dětem jen výhody, nebo i rizika?* Online. Šance dětem. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/bilingvni-vychova-prinasi-detem-jen-vyhody-nebo-i-rizika>. [cit. 2024-02-10]

Bilingvní výchova: *Metody bilingvní výchovy*. Online. 2013. Dostupné z: <https://www.bilingvni-vychova.com/metody-bilingvni-vychovy> [cit. 2024-02-21].

DOSKOČILOVÁ, Kateřina. *Kolik řečí umíš?* Online. Univerzita Karlova: Ústav českého jazyk a teorie komunikace. Dostupné z: <http://old.ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/23-02/kolikreci.htm> [cit. 2024-03-25].

Inkluzivní škola: *Efektivní komunikace v interkulturním prostředí*. Online. 2017. Dostupné z: https://cloud.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/publications_12_1.pdf [cit. 2023-12-08].

International Lounge & Academy Online. 2022. Dostupné z: https://utesinternationalounge.com/family-language-strategies/#2_Persons_2_Languages [cit. 2024-03-24]

Listy klinické logopedie: *Bilingvismus*. Online. 2017, roč. 2017, č.1. ISSN 2570-6179. Dostupné z: <https://casopis.aklcr.cz/contents/lkl/2017/01.pdf> [cit. 2024-03-23].

Magazín Akademie věd České republiky. Online. 2020, roč. 2020, č. 2., Dostupné z: <https://pdf.avcr.cz/A/2020-02/#page=32> [cit. 2023-12-13]

MAVER, Magda. *Developing speakings kills*. Online. 2018. Dostupné z: <https://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=ZofGobNYRUs%3D&tabid=2393&language=en-GB> [cit. 2023-11-29]

Metodický portál rámcových vzdělávacích programů: *Bilingvní vzdělávání*. Online. 2011. Dostupné z: https://rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/B/Bilingvn%C3%AD_vzd%C4%9BI%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD [cit. 2024-03-28]

Multilingual parenting: *Two parents, two languages – 2P2L, double the benefits of OPOL?* Online. 2015. Dostupné z: <https://multilingualparenting.com/two-parents-two-languages-2p2l-double-the-benefits-of-opol> [cit. 2024-02-27]

MPSV: *Služby pro rodinu a děti*. Online. Praha: 2011. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/sbornik.pdf>. [cit. 2024-02-13]

MVCR: *Čtvrtletní zpráva o migraci za 2. čtvrtletí 2022*. Online. Praha: 2022 Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ctvrtletni-zprava-o-migraci-za-2-ctvrtleti-2022.aspx> [cit. 2023-12-13]

MZV. Online. 2024. *Užitečné informace pro Čechy žijící v zahraničí*. Dostupné z: https://mzv.gov.cz/cesi_v_zahranici/cz/skolstvi_a_vzdelavani/vyuka_ceskeho_jazyka_v_zahranici_pro/index.html [cit. 2024-02-01]

Národní ústav pro vzdělávání: *Rozvoj výuky cizích jazyků*. Online. 2018. Dostupné z: https://archivnuv.npi.cz/uploads/P_KAP/ke_stazeni/pojeti/P_KAP_pojeti_Rozvoj_vyuky_cizich_jazyku_03042018.pdf [cit. 2024-03-23].

NORDQUIST, Richard. *Diglossia in Sociolinguistics*. Thought, Thought. Online. Aug. 28, 2020. Dostupné z: thoughtco.com/diglossia-language-varieties-1690392. [cit. 2023-11-29]

PAAP, Anna. *11 tipů, jak posílit vztah dítěte k češtině. Jak u dítěte v cizině co nejlépe podpořit menšinový jazyk*. Online. 2019. Dostupné z: <https://cdn-smartemailing.cz/137342/media/ebook-vztah-k-cestine.pdf>

Psychology Today: *One Person–One Language and Bilingual Children. The amazing beginning of modern OPOL*. Online. 2015. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/life-bilingual/201504/one-person-one-language-and-bilingual-children>. [cit. 2024-01-20]

Poradce ředitelky mateřské školy: *Překážky všedního života bilingvní rodiny*. Online. Dostupné z: <https://poradce.ms.cz/prekazky-vsedniho-zivota-bilingvni-rodiny> [cit. 2024-03-28]

Research gate: *Bilingualism, executive control, and age at diagnosis among people with early-stage Alzheimer's disease in Wales*. Online.2014. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/268801040_Bilingualism_executive_control_and_age_at_diagnosis_among_people_with_early-stage_Alzheimer's_disease_in_Wales [cit. 2023-12-13]

SKOTSKO Česká komunita ve Skotsku. Online. 2019. *Historie české školy a newslettery*. Dostupné Z: <https://www.skotsko.co.uk/historie-skoly-newslettery> [cit. 2024-02-01].

Sociologický ústav AV ČR: *terminologie/komunikace, jazyk*, Online.2017. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Interference_jazykov [cit. 2024-01-25]

Univerzita Karlova: *OPOL „one person - one language“ Grammontovo pravidlo*. Online. Dostupné z: [file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOLGrammontovo%20pravidlo_Handout%20\(7\).pdf](file:///Users/adelah/Downloads/03b_OPOLGrammontovo%20pravidlo_Handout%20(7).pdf) [cit. 2024-01-22]

12. SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků:

Obrázek 1 změna dominance jazyků během života

Obrázek 2 ukázka jazykových dovedností úrovně ovládnutí jazyka

Obrázek 3 ilustrace jednojazyčného vs. bilingvního stárnoucího mozku

Obrázek 4 průběh interkulturního konfliktu v komunikaci

Obrázek 5 komunikační schéma multilingvní rodiny

Obrázek 6 metody bilingvní výchovy

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1 – Hlavní výzkumná otázka, dílčí výzkumné otázky a tazatelské otázky

Tabulka č. 2 – Časový plán

Tabulka č. 3 – Participantů

13. PŘÍLOHY

Příloha 1. - Tazatelské otázky polostrukturovaného rozhovoru

Příloha 2. - Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

Příloha 3. - Vyplněný pracovní list z výuky češtiny dítěte jednoho z rodičů – participantů

Příloha 4. - Ukázka z doslovného přepisu rozhovoru a kódování

Příloha 1. Tazatelské otázky polostrukturovaného rozhovoru

OTÁZKY POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU:

- Představení a uvedení do rodinné situace:
1. Kdy jste se rozhodli, že chcete své dítě/děti vychovávat dvojjazyčně?
 2. Postupujete při bilingvní výchově spíše intuitivně, nebo častěji studujete teorii, případně dáte na rady ostatních?
 3. Kde získáváte informace o bilingvní výchově?
 4. Jaká je spolupráce při bilingvní výchově vašeho partnera/partnerky a ostatních členů rodiny?
 5. Jaké podpůrné náležitosti v bilingvní výchově využíváte? (např.: čtení českých knih, sdružování se v komunitě bilingvně vychovávajících rodičů apod.)
 6. Jaké další vlivy vnímáte jako důležité pro bilingvní osvojení jazyků vašeho dítěte/dětí? (např: postoj společnosti k minoritní řeči, jazykový talent dítěte apod.)
 7. Které metody a zásady se podle vašeho názoru v bilingvní výchově osvědčily?
 8. Které metody a zásady se vám naopak v bilingvní výchově neosvědčily nebo pro vás nebyly realizovatelné?
 9. Co vnímáte jako nejtěžší pro vaše dítě při osvojování dvou jazyků?
 10. Dostali jste se někdy do fáze, kdy dítě přestalo spolupracovat? (odmítalo v druhém jazyce komunikovat)
 11. Jaké strategie vám pomohly k odstranění překážek (bloku) v komunikaci v druhém jazyce?
 12. Jaké další překážky během bilingvní výchovy nastaly?

Příloha 2. Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a dalších informací pro výzkum na téma „Aktuální otázky bilingvní výchovy v rodině“

Výzkum je realizován v rámci diplomové práce na Katedře pedagogiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy

Řešitelka: Bc. Adéla Horáková, DiS

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Komárková, Ph.D.

Souhlasím s nahráváním rozhovoru a poskytnutím informací, které se uvedeného tématu týkají.

Moje účast ve výzkumu je zcela dobrovolná a mohu rozhovor či spolupráci kdykoli ukončit.

Nemusím odpovídat na otázky, které by pro mne byly nepříjemné.

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že po přepisu rozhovoru budou nahrávky smazány.

Byl/a jsem seznámen/a s tím, jakým způsobem bude při zpracování dat a zveřejnění výsledků výzkumu zajištěna anonymita, která znemožní identifikaci mé osoby.

Souhlasím s tím, aby úryvky (anonymní) z rozhovoru byly součástí publikovaných výsledků výzkumu.

Jméno a příjmení:

Datum a podpis:

Příloha 3. Vyplněný pracovní list z výuky češtiny dítěte jednoho z rodičů

IB Jitka

1. a) Spoj.

hokejka táta brusle bratranec chrániče

babička plavky děda brýle

1. b) Rozděľ slova podle významu do dvou skupin.

2. Přečti si text.

Dneska nemůžu jít trénovat, odlétáme do Česka! Bydlíme v Kanadě, ale táta je z Prahy. Je to daleko, musíme jet dlouho autem a pak ještě letět osm hodin. Hokejku, brusle i chrániče dávám pod postel. Do kufříku si dám radši plavky a plavecké brýle. Už se moc těším na babičku, na dědu, na Jakuba i na Jonáše! Kuba a Jonáš jsou moji bratřanci.

3. Označ, co je pravda (ano) a co není (ne).

1. Text je o příletu do Česka.	ano	ne
2. Jitka bydlí blízko letiště.	ano	ne
3. Jakub a Jonáš patří do Jitčiny rodiny.	ano	ne
4. Jitka se do Česka <u>netěší</u> .	ano	ne

Cestuješ rád/a? Proč?

Příloha 4. Ukázka z doslovného přepisu rozhovoru a kódování

Výzkumný rozhovor č. 1

Doplňující metoda pozorování: Měla jsem možnost mluvit s dcerou respondentky v České škole. Češtinu má dívka plynulou, bez přízvuku. Psaný a čtený projev jsem neměla možnost ověřit, jelikož už nenavštěvuje žádnou z tříd.

Představení a uvedení do rodinné situace: Participant: [REDACTED]

P1 – Petra

„Mám jedno dítě, holka 11 let, otec je Skot - Brit. Žijeme 9 let odděleně. [REDACTED] (dcera) s ním měla kontakt každý víkend.....A teď už vlastně rok nejsou v kontaktu“.

rodinný model 1)

Kdy jste se rozhodli, že chcete své dítě/děti vychovávat dvojjazyčně?

Výchova k bilingvistice od narození

No...To asi ještě, než se dcera narodila....Než se moje dcera narodila, myslela jsem si, že

Intuitivní výchova

Intuitivní výchova

to bude přirozený, všechny děti, které se narodí smíšenému páru přece automaticky používají jejich jazyky. (smích).

Kde získáváte informace o bilingvní výchově?

„Ze začátku jsem neměla asi žádné informace, vlastně jsem na ni mluvila česky, jen když jsem s ním byla sama....Styděla jsem se na ni mluvit na veřejnosti. Ať před skotskou rodinou, nebo třeba v autobuse. Až pak, když [REDACTED] byly skoro tři roky, potkala jsem Slovenku V., která na

Získávání informací od vychovávajících rodičů

hřišti mluvila neustále slovensky na tu svoji holčičku. Tak jsem se na to začala ptát a ona mi

Známé metody

řekla, že na ni mluví slovensky pořád i před britským manželem. To jsem poprvé slyšela o metodě OPOL. Tam mi pomohlo, když mi řekla, že je to moje dítě a pokud chci, aby mluvilo česky nemám se na nic a na nikoho ohlížet.....Až později jsem se začala o bilingvistice číst a zjišťovat více informací. **Doplňující otázka: Co jste začala číst?.....**

Jaké podpůrné náležitosti v bilingvní výchově využíváte? (např.: čtení českých knih, sdružování se v komunitě bilingvně vychovávajících rodičů apod.)

„Četba, hodně jsem dceři četla, začala jsem se scházet s českou komunitou. Začala jsem se do toho víc ponořovat, už to nebylo přirozené, ale začala jsem s cílenou výukou....A hodně nás zachránilo internetové rádio, kde jsem úplně náhodou naladila českou dětskou stanici. Přes počáteční veliký odpor, kdy se [REDACTED] vztekala. Nedala jsem jí šanci poslouchat nic jiného, tak si na to zvykla a poslouchala pohádky, písničky. V ten moment se jí začala čeština zlepšovat, vymizel jí přízvuk a začala ten jazyk vnímat i kulturně...říkali tam různé vtipy.....